

Újvárad

Ára 9,50 lej, 800 Ft

IRODALOM / MŰVÉSZET / TÁRSADALOM / KULTÚRA

Géczi János – Vass Norbert
János kalendárium

Gálfalvi Ágnes
Bázis-klub Kassán

Kirkósa Enikő
A Nyugattal az iskolapadban

2025
Október

Irodalom

4

Egyed Emese

Az első lekottázott macskanyávogás (*vers*)

5

Csatlós Lóránt

És ne vigy minket (*próza*)

6

Ayhan Gökhan

Nyarálnak a gyerekek; Tolókocsid; Gyűrűsujjak gyűrűvel (*vers*)

9

Létai Eszter

a kezdet árnyéka; Kék; mint Szindbád (*vers*)

11

Géczi János – Vass Norbert

Meglelni az erdő rendjének magyarázatát

21

Le Julianna Phuonglinh

Torlódás; Disszociatív (*vers*)

Galéria

22

Gyurkovics Virág

Protoszintézis – Kis Endre és Soltis Miklós kiállítása a temerini Alkotóházban

Esszé

32

Hermán Dániel

Gyűlölöm a nézőket

Kultúra

34

Radics Viktória – Tamás Dénes

Vad nézés 1. – műalkotások két hangra

Dialog / Párbeszéd

36

Gálfalvi Ágnes

Bázis-klub Kassán

Re-Loaded

40

Magyari Sára, Balog Sára

Autós újrakezdés

Tanulmány

42

Kirkósa Enikő

A Nyugattal az iskolapadban

Kritika

46

Hermán Dániel

Krémszínű Dacia és migránsgyűlölő anyós a 16. dráMA fesztiválon (*színház*)

52

Hegyi Réka

Jakub könyvei (*könyv*)

54

Beretvás Gábor

Nővé érés – A *Van valami a levegőben* című filmről (*film*)

A CÍMLAPON: Kis Endre: *Könnyed melankólia* (részlet), 2025, olaj, vászon, 50 × 50cm

A HÁTSÓ BORÍTÓN: Soltis Miklós: *Olajkút ember #1*.
Fotó: Molnár Edvárd

A fotográfus költő

Bő egy éve volt szerencsénk látni és hallani Berettyóújfaluban, a Zsinagóga kultúrtér példaértékűen felújított belső terében azt a koncertelőadást, mely az akkor 140 éve a városban született Miklós Jutka pályáját és írásművészetét volt hivatott megidézni. Az esten „a Holnap asszonya” megzenésített versei mellett Ady Endre, Emőd Tamás, Juhász Gyula, valamint kortárs szerzők, így Kinde Annamária és Sántha Attila dalai is elhangzottak, továbbá a Szól a kakas már című népdal feldolgozása. Egy év múltán Nagyváradon, a Léda-ház kultúrtérben Kocsis Csaba és művésztszerei ismét előadták ezeket a dalokat (azóta Debrecenben is!), melyeket Szilágyi Aladár szövegei kötöttek egybe, annak a sorozatnak alapján, ami még a kétezertizedes évek végén jelent meg a Biharország havilapban.

Az énekhangok mellett többféle hangszert (ütőhangszerek, gitár, hegedű – utóbbi Miczura Károly primás remek előadásában) felvonultató koncert érdeke – túl azon, hogy remekül szerkesztett módon kapcsolja egységgé a dalokat és a pályaképet felrajzoló szövegeket, egyedi, meghitt hangulatot teremtett abban a térben, ahol egykor Ady mellett a holnaposok, így Emőd Tamás biztosan megfordult – az, hogy ismételten ráirányította a figyelmünket a már fiatalon ismert és sikeres költőnőre, verseire, sokoldalúságára, filmbe illően változatos, olykor kalandos, hosszú életére. Példaként érdemes kiemelni azt, hogy a fiatal nő a holnapos időszak után, a múlt század első évtizedének a végén New Yorkba ment, ahol kitanulta és gyakorolta is a fényképész mesterséget, amit hazatérve, később, a húszas években vállalkozóként művelt is Váradon, a Mülleráj, a mai Ady Endre Emlékmúzeum épületében. Egyébként szerkesztőségünk birtokában van egy olyan eredeti Tanonc-szerződés 1922 áprilisából, mely szerint Miklós Jutka fényképész mester (!) vállalja egy Róza nevű ifjú váradi hölgy taníttatását.

Jövőre, 2026 februárjában emlékezünk majd az utolsóként elhunyt holnapos költőre, Miklós Jutkára, halálának 50. évfordulóján, méghozzá azzal a szándékkal, hogy költészetének felidézése mellett egy reprezentatív kiállítást szervezzünk New Yorktól Nagyváradig készült, ma még fellelhető fényképeiből. Kérjük, bárki, aki ebben nekünk segíteni tud, jelentkezzen!

A SZERK.

Újvárad

2025/10

IRODALOM MŰVÉSZET TÁRSADALOM KULTÚRA

V. évfolyam, 10. (55.) szám. Megjelenik havonta.

Benkő J. Zoltán, Both Abigél, Gittai István, Fám Erika, Kinde Annamária, Péter I. Zoltán, Szilágyi Aladár emlékére

FŐSZERKESZTŐ: Szűcs László

VEZETŐ SZERKESZTŐ: Kemenes Henriette

SZERKESZTŐK: Gálfalvi Ágnes (kultúra), Ozsváth Zsuzsa (web), Simon Judit (esszé, kritika), Szabó Anna Mária (művészet)

FŐMUNKATÁRSÁK: Biró Árpád Levente, Boka László, Fazakas Márta, Magyarai Sára, Tasnádi-Sáhy Péter, Traian Ștef, Ujvárossy László

MŰSZAKI SZERKESZTŐ: Darabont Éva

KORREKTÚRA: Fodor Judit

Szerkesztőség:

Nagyvárad, 410147, str. Nicolae Titulescu u. 1.

Telefon: +40/725-944-956

E-mail: ujvarad@gmail.com

Honlap: ujvarad.ro

Kiadó:

Holnap Kulturális Egyesület (aholnap.ro)

ÜGYVEZETŐ: Laza Erika (+40/0771-652-005)

FELELŐS KIADÓ: Simon Judit elnök

E-mail: ujvaradkiado@gmail.com

Készült a csíkszeredai Alutus nyomdában.

FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron

ISSN 2783 – 9567

Előfizetési díjak: 3 hónapra 30 lej (2500 Ft postaköltséggel), 6 hónapra 55 lej (4500 Ft), 12 hónapra 95 lej (7500 Ft).
Online-előfizetés: 12 hónapra 50 lej (4200 Ft).

A folyóirat előfizethető banki átutalással (RO39BTRLRONCRT0291922201 lejes, RO02BTRLHUF CRT0291922201 forintos); Revolut-kártyával (Kemenes Henriette: 0040/742-098-764); postai pénzes utalvánnyal (mandat postal, Romániában) az előfizető neve, címe, valamint az Abonament Revista Újvárad megjegyzés feltüntetésével. Asociația Culturală Holnap, Oradea, str. S. Bărnuțiu nr. 14. CUI RO34356348; továbbá személyesen a szerkesztőségben (Nagyvárad, Titulescu u. 1.).

Támogatók:

MINISZTERELNÖKSÉG
NEMZETPOLITIKAI ÁLLAMTITKARSÁG

BETHLEN GÁBOR
Alap

iskola
alapítvány

Egyed Emese

Az első lekottázott macskanyávogás

Emlékezzünk: A leghívebb tanítvány
neve János. Most vendégei volnánk
a sokpipájú, verseiben rejló –
tornyokba nem zárható
szín Aranynak.
Voltunk a képes szinten
100 lépcsőkön recsegtünk fel-le
akárha egy létrán.
Arany 4 napig rostokolt
a főstő állványával szemközt,
piros pozsgássá csak
mókából ékesíti őt a Mester.
A Csonkatorony eredeti kapuján
nem járhat be 13 000 évi látogató
az Arany-palotába mégis-mégis
beférnek karrierök, pályák –
Bórdudaszó, Kobzos Tamás gitár.
No ittatok-é jó traminikat
hallottatok-e vándordalotok Csörszül
dallani hogy Garázda nem vagyunk
hogy még az ördögtől sem félünk,
hogy (sic!) A levegő az isten.
A sárga muskotályt ittatok-é,
Gránátos íze milyen volt, milyen volt?
S a Sauvignon blanc-é kender aroma
Cabernet blanc, imígyen szóla Boka
mentalevél emléke dal Világról
búcsúzni kezdünk magunktól, egymástól.
A szürkebarát tölgypörkölte színe
az angyalok felé is transzpirál
ez itt a tűnődő körte árnyalása
a malomban a pajkos verebek
ez itt a tillitulli erudikus
tanácskozás (40 percig vagyunk a tűzben)
az egy-két taktus pauza
Strobl Alajos nem vett részt vacsoránkon.
Készülünk fiókhúzó versenyekre
egy versmag asztaltársaság szívébe vetve
Arany metszés
Nero, Turán és medina
Reduktív élet. Arany.
és Palota.

EGYED EMESE
(Kolozsvár, 1957.
július 5.) pedagógus,
egyetemi tanár, költő,
irodalomtörténész.
József Attila-díjas
(2025).

A vers készült és elhangzott a Csonkatorony lábánál, az Értelmiségi
karriertörténetek 6. konferencia nagyváradi-nagyszalontai
tanácskozását zenés borkóstolóval záró estjén (2025. 09. 25.)

Csatlós Lóránt És ne vigy minket

CSATLÓS LÓRÁNT (1975, Csíkszereda) 1998-ban diplomázott a Marosvásárhelyi Színművészeti Egyetemen, ugyanitt 2007-ben mesterizett rendező szakon. 1998 óta a Nagyváradi Szigligeti Társulat tagja.

*„Emberi erőt meghaladó kísértés
még nem ért titeket...”*
Szentlecke Szent Pál Apostol
a korinthusiakhoz írt leveléből

A templom barokk akusztikájában Évike hangja mesésen csengett. Ahogy ott áll a mikrofonnal a kezében, mintha már nem lenne annyira kislányos, mint öt éve, amikor legutóbb olvasta az igét. A padok fölé görnyedő arcok nagyjából ugyanazok voltak, csak súlyosabban ülték meg őket az évek ráncai. Sokan ismerték a lányt, hisz régebben minden vasárnap ministrált és gyakran ő olvasta a szentleckét is.

Ezen a vasárnapon a hosszú, bokáig érő fehér karing épp, hogy jó volt rá, pedig Laci atya igyekezett a legbővebb darabot előkotorni a szekrényből, mert tudja ő, amit tudni kell, amire pedig neki még gondolnia sem lett volna szabad.

A lány előző nap bukkant fel váratlanul, egy esküvői szertartás résztvevőjeként. Laci atya először fel sem ismerte. A serdülőkortól számított öt év mégiscsak lényeges fizikai és lelki változások periódusa volt. Évike bizony nem volt már kislány, és a szemében tükröződő élénk csillogás mellé mintha valami tűz is vegyült volna. Évike kitörő örömmel köszöntötte a papot. De a lány ölelésre lendülő karját Isten szolgálja egy baráti kézfogássá szelídítette. Nem találta üdvösnek a násznép szeme láttára a testhez álló kisestélyibe öltözött ifjú hölgygel való ölekezést.

– Én vagyok az, Évike!

Ekkorra már a tisztelendő is ráismert az évek óta nem látott arcra.

– Évike, igazán kellemes meglepetés! De hisz te már nem is Évike vagy, hanem Éva!

Beszédbe elegyedtek és kis idő múlva Évike kifejezte gyónási szándékát, és kérte az atyát, hogy ott helyben kerítsenek rá alkalmat. Így a fülke helyett az atya inkább a templomudvar egyik félreeső sarkában elhelyezett padra invitálta a fiatal nőt, ahol senki nem hallja, de mindenki láthatja őket. A lány úgy belelendült a gyónásba, hogy Isten szolgálja kénytelen volt egy kézmozdulattal kettévágni az egyetemi évek alatt elkövetett tévelygések hosszúra nyúlt felsorolását, és gyorsan kirotta a penitenciát.

– Laci atya, olvashatom én a holnapi szentleckét, úgy, mint régen?

Nem is tudom, gondolta magában a pap. Ebből talán morgolódás lesz. De hát nem örül a pásztor minden egyes eltévedt, majd megkerült bányának?

– Persze, lányom, de előbb végezd el a penitenciát, hogy méltó lehess az alba viselésére.

Vasárnap Évike derékig érő hosszú, ébenfekete haját egyetlen vékony fonatban nem hátul, hanem a bal oldalon, előre vetve viselte. A végtelen copf elkezdődött a vállánál, és szépen, a világ fizikai törvényeinek engedelmeskedve csorgott alá a hófehér karingen, akár Jákob lajtorjája, a mennyország ígéretével.

„Isten pedig hűséges, és nem hagy titeket erőtlön felül kísérteni; sőt...”

Valahányszor mély levegőt vett, a szűknek bizonyuló karing engedelmesen követte a tüdő tágulásának domborodó anatómiáját.

„...sőt, a kísértéssel együtt a szabadulás útját is megadja majd, hogy azt elszenvedhessétek.”

És a lány levegővételét rögtön követte a férfi hívek alig hallható sóhaja. Szabó Karcsi, a negyve-

nes, kétgyerekes apuka gondolatainak nehezen lehetett határt szabni.

– Ó, a kis Évike! Hogy... megnőtt.

Ám a szépen csengő hangszóró váratlanul recsegni, zizegni kezdett. Évike hangja elhalkult és fölötte egy basszus férfihang szólalt meg hangosan.

– Ó, a kis Évike! Hogy... megnőtt.

Szabó Karcsi óriásira kerekedett szemmel nézett fel a hangszóróra vagy tán még fennebb, a Jóistenre, mert az onnan elhangzó mondatban saját gondolatát és hangját hallotta vissza. Hites neje is felkapta lesütött tekintetét, és kérdően nézett férjére.

– Ezt te mondtad? - szűrte át az összeszorított fogai között a kérdést.

– Én nem mondtam semmit. - sziszegte szinte teljesen csukott szájjal Karcsi, megrettenve az egészsőtől, hisz a száját összezárhatja, de a gondolatainak aligha fog tudni parancsolni.

A Szabó família nem ért rá sokat csodálkozni, mert a hangszóróból máris az idős Kovács bácsi remegő hangja hallatszott.

– Istenem, de szép ez a teremtés, nem is tudtam, hogy ilyen nagylányok is ministrálhatnak, ma mégis érdemes volt eljönni a templomba, pedig a fene meg akart.

Kovács néni nem hitt a fülének, mert Kovács bácsi, ha torkaszakadtából beszél, akkor sem tudta volna ezt a hangerőt produkálni. Értetlenül nézett a férjére, szegény öreg pedig rémülten hallgatta saját kihangosított gondolatait. A hívek és az idős asszony megvetően pillantott az öregre, és fülig vörösödött.

Nehogy infarktust kapjon itt nekem ez a vén szar – gondolta az asszony, de a hangszóró őt sem kímélte, elcigizett, krákogó hangja reccsent meg a hangszóróban.

Nehogy infarktust kapjon itt nekem ez a vén szar. Szinte ünnepélyesen visszhangzott a márványos akusztikában... *vén szar. Vén szar... szar... szar.* Saját hangjától megrémülve Kovács néni szabadkozva nézett körül, ugye mindenki látja, hogy ő aztán ki se nyitotta a száját?

Ekkor már zavart mozgolódás, morgás lett úrrá a hívek között.

A templom hangosítása mintha életre kelt volna, mintha valamilyen felsőbbrendű hatalom utasítására előben kezdte volna el közvetíteni a hívek gondolatait. Férjek és feleségek titkos gondolatai csaptak össze, szemmel látható riadalmat keltve a szent helyen.

Ne, micsoda bestia lett a kis szende Évikéből! Hű, de megráncigálnám azt az idéetlen copfját!

Ezt a lotyót! Van képe visszajönni! Hallottuk ám híredet, kisasszonyka, hogy milyen jókislány voltál a városban, az egyetemen... Na, hagyd csak el, tudjuk mi, azt hiszed nem tudjuk?

Micsoda szemek, micsoda pillák, micsoda mellek, te jó ég, cibálnám le róla azt a fehér inget!

Hát de Laci atya se normális, hogy a pulpitus közelébe engedi az ilyen kurvát! Hát de az is csak férfiből van, az is csak a faszával gondolkodik. Tudja az ördög, mik voltak ott a sekrestyében...

Vajon le van borotválva neki ott?

Laci atya riadtan kapkodta a fejét, és egy hirtelen mozdulattal kitépte az összes kábelt a hangosításból. De a megmagyarázhatatlan hatalomnak nem volt szüksége se áramra, se kábelre, a hangszórók továbbra is élő adásban közvetítették az emberek fejében lévő tébolyt.

Viselkedj normálisan, viselkedj normálisan, az Isten szerelmére, a feleséged észre ne vegye, hogy mindjárt feláll, mi lesz veled!

Esküszöm, megtépem a haját ennek a szemérmelen perszónának, csak legyen vége a misének – üvöltötte a hangszóró Évike anyai nagynénjének hangján.

– *Én aztán dugnám, mint a lopott biciklit!* – így a kántor.

Nem csoda hát, hogy a liturgia félbeszakadt. Mindenki hanyatt-homlok menekült a templomból, reménykedve, hogy megússza saját gondolatainak kihangosítását. Teljes volt a káosz. Laci atya próbálta túlkiabálni a hangszórót, de a helyzet reménytelen volt. Évike döbbenetben állt a pulpitusnál, eltelt pár perc, mire tudomásul vette, hogy ez a ribillió talán az ő hibájából kerekedett. Tanácstalanul nézett előbb az atyára, majd a többi ministránsra. Végül csak hárman maradtak. Évike, az atya, és az egyik kamaszodó ministráns fiú, akinek a hangja utolsónak csendült fel a hangszóróból.

Szeretlek, Évike, szerelmes vagyok beléd már hét éve. Zuhanyzás közben mindig azt képzelem, hogy te is ott vagy, és látom, ahogy lecsorog a víz meztelen testeden, a két melled között...

A fiú a feje búbjáig elvörösödött és kirohant a sekrestyébe. A templomi cirkusz után nyomasztó, hűvös csend lett. Az atya a megfeszített Krisztust nézte félrebillentett fejjel, mintha valami válaszra várt volna, magyarázatra, de az Úr makacsul hallgatott a kereszten. Hosszú percek teltek el, mire Évike felocsúdott.

– Atyám... Atyám, én igazán sajnálom. Sajnálom. Nem is tudom, mit mondhatnék...

Az atya még mindig kérdő tekintettel bámulta a feszületet, majd igyekezett összeszedni a gondolatait.

– Drága lányom, kedves Évike... Ez nem a te hibád volt. Tudod, sokszor látom a hívek arcán, hogy fejben másutt járnak, nem az imádságon. De hogy itt bent – és itt megkopogtatta a halántékát – mennyi elzárt, visszafojtott, tisztátalan gondolat kavarg, azt eddig csak sejtettem. Láttad, hogy szaladt mindenki a saját gondolatai elől? És így éljük le az életünket,

lányom. Menekülünk a sötét koponyánkba zárt, ki nem mondott dolgoktól. Pandóra szelencéje ékszerdoboz ehhez képest. És a tízparancsolatot is át kéne írni. A *ne hazudj* helyett inkább *úgy hazudj, ahogy elvárják* kellene legyen. Az igazi énünk az elménkbe zárt ketrechen sínylődik.

– És most mi lesz?

Laci atya megvonta a vállát. Zavarodott tekintetét ismét a feszületen nyugtatta, félt a lányra nézni.

– Krisztus urunk, kétezer éve te kikergetted a kufárokat a templomból. Ma is valami hasonló történt. De hogy mi lesz ezután, azt csak Te tudod. Kegyelmezz nekünk, Krisztusunk!

Összecsukta a Bibliát, hóna alá kapta, kinyitotta a sekrestyeajtót Évikének, összeszedte a ministránsok hátrahagyott csengettyűit, a nagy sietségben ottfelajtott zsebkendőket, esernyőket és felöltőket egy helyre gyűjtötte, majd kísértelt a főbejáraton. Még mielőtt kilépett volna a templomból, megint megszólalt a hangszóró.

Hogy az isten szakasztaná rá a csillagos eget az átkozott cölibátusra!

Ayhan Gökhan

Nyaralnak a gyerekek

infúziók tartják össze a szétcsúszott nyarakat,
krematóriumként üzemeltetett halsütők.
a kórházból kiszökött gyerekek állnak a lángosos előtt,
a csuklókat eljegyezték az injekciós tűk.

Tolókoscid

In memoriam Lakatos Mária

tolókoscid hány karátos ékszer,
gyémántkereke a járólapot nem karcolja fel?
eltolnálak a cukrászdáig, ha élnél még,
guruló ékszered puha húst felemészt.

Gyűrűsujjak gyűrűvel

hasznos és praktikus gyűrűsujjak,
ütésállóak,
és az ék-
szert
nem töri el
egy kifejlett gyerekfej.

AYHAN GÖKHAN
(1986, Budapest)
költő, újságíró,
korábban
az Üveghegy
és a MeseCentrum
gyerekirodalmi
oldalak szerkesztője.
A PPKE-BTK
magyar (BA)
és kommunikáció-
és médiatudomány
szakán (MA) tanult.
Legutóbbi kötete:
Sókirályság (Scolar,
2021). Jelenleg egy
cigány tematikájú
Fanzine
szerkesztésén
dolgozik. Többek
között Balogh Paci-
osztóndíjas.

Létai Eszter

a kezdet árnyéka

azt mondják, öröm a sírás,
 mikor a tüdő megtelik levegővel
 és az arc mosollyal.
 azt mondják, ijesztő a lila,
 nyomai a fájdalomnak
 és az élet-halál közti létnek.
 azt mondják, az inkubátor
 műanyag dobozban szimulált világ,
 ahol a szeretet kesztyűn keresztül érint.
 azt mondják, a kegyelem
 egy szó, amit csak a túlélők
 képesek kimondani.
 azt mondják, ők mindent megtettek,
 most rajtam a sor,
 de ez az ajtó nem nyílik befelé.
 itt maradtam szélárnyékban,
 nem tanultam meg elengedni,
 csak hordozni,
 mint egy hibásan nyomtatott sor
 egy könyv első oldalán,
 ami minden nap
 újraolvassa magát bennem.

LÉTAI ESZTER
 (2000, Nagyvárad)
 magyar nyelv-
 és irodalom szakos
 tanár.

Kék

megszoktam
 a nyomást a tarkómban
 amikor a gondolatok
 mint nyers szavak előrontanak
 még mielőtt kisütnék
 egy épkezláb mondatot
 mely kontextus nélkül
 meztelenül hever a papíron

megszoktam
 hogy a kék elfolyik
 csak a vörös planktonok
 világítanak a koponyámban
 átítatják a bőröm
 befúródnak a csontvelőmbe
 és lassan felemésztenek –
 adjátok vissza a kékeimet

mint Szindbád

mint Szindbád
kiben oly tisztán él minden emlék
s kit régmúltból maradt szomjúság hajszol
úgy bontasz vitorlát te is

mintha óriás hajók közt járnál
pedig csak villamosra vársz
ami sosem érkezik pontosan
nem hódítasz csak áthaladsz

talpad nyomán megnyílik a tér
és az idő új mesébe kezd
a tenger elveszett pillanat
de a város a tied

Géczi János – Vass Norbert

Meglelni az erdő rendjének magyarázatát

GÉCZI JÁNOS (1954) író, költő, képzőművész, egyetemi oktató, szerkesztő.

VASS NORBERT (1985) író, szerkesztő, kritikus, könnyűzene-történész.

2024 májusában, a hetvenedik születésnapja alkalmából készítettem Géczi Jánossal egy interjút. Mindketten szívesen folytattuk volna a beszélgetést, és kerestük a kiterjesztés lehetőségeit. Aztán télen, hosszas morfondírozás után azt vázoltam fel Jánosnak, hogy összeállíthatnánk egy asszociációkra sokat bízó, rendhagyó napSOROLÓT. A vállalásunk, hogy az év minden napján küldök neki egy kérdést, ami lehetőség szerint az adott nap történetéhez, és valamiképpen hozzá is kötődik. Ő pedig válaszol. A munkamódszer persze a Géczi-életműben hangsúlyos kollázs/dekolázs technikára, valamint a mozaikos építkezésre is kacsint. Nem kis túra lesz, de abban bízunk, hogy év végére összeáll majd *János kalendárium*a.

Augusztusban sok más mellett Rómában megesett apró csodákról és egy határátlépésektől megviselt családról beszélgettünk. Megtudtam, miként reagálnak a napfogyatkozásra a delfinek, miért betegségforrás az irodalom, és mi a helyzet Balassi Bálint rózsáival. Esett szó zsebmetszőkről, egy déltengeri sziget félszemű kalandoráról, illetve arról is, mi a különbség a szóköz és az űr között. Megidézzük persze pár váradi alakot is – Ady Endrétől Zudor Jánosig.

(augusztus 1.) Átküldted nekem reggel a schi-
ói tartózkodásod szöveges lenyomatát, a Terzinák
című kötetet, amelynek elveszettség és apokaliptikus hangoltság járja át az első felét, aztán mint-
ha lecsillapodna ez a zuhanva lebegő, légiesen
tördelt zuhatag. „Az átok idővel erejét veszti” –
olvassuk a vége felé, szerintem mégsem megnyug-

vással zárul, inkább az időbe való belemosódással és afféle sztoikus felszámolódással. Mi hívta létre ezt a versként és képversként is olvasható komplexumot, és milyen sorsot szán sz nekik?

Egykor azok az elemei foglalkoztattak a *carmen figuratum*-sokaságnak, amelyeket Karoling-kori barátok készítettek. Ők az ír szerzetesi örökséget közvetítették a birodalmi ambíciókkal bíró, római mintákat követő Imperium Carolingorum uralkodóinak és hivatalnokainak: az írást, a szövegszervező eljárásokat, egyáltalán a műveltség örökítésének technikáit, amelyeket a hatalom megtartásában, illetve annak reprezentációjában fontosabbnak ítélték, mint az Európa déli térfelén élő klerikusok. Némelyikük intellektuálisan roppant magas szintű műveket készített, amelyeket egyidejűleg szöveggént és képként szükséges érzékelni-érteni ahhoz, hogy a valódi – áhítatossági – tartalmuk megismerhető legyen. Írás és olvasás egybentartására is példák ezek a mélyen vallásos *carmen*ek, amelyek Isten megszólításának módját is meghatározták.

Schióban, ahol a papírművészetre koncentrálni biennálé, a Di Carta kurátora kérésére terjedelmes dekolázst készítettem, a vendéglátóm felvetette, összegezzem költői és képzőművészeti tapasztalataimat. Nincs is ennél izgatóbb feladat. A versírást és a képkészítést ugyanis azonos gondolkodási eljárás előzi meg, csupán a megvalósulás módja halad a választott matéria megszabta úton. A vers anyagi eredetüket megtartó szavakkal foglalkozik, ha fluidabb is a nyomatok papírjainál, festékeinél, s kifinomult darabolás járul a mondatok jelentésének kialakításához.

A művész feladata új, eddig ismeretlen vagy legalábbis alig sejtett jelentéssel rendelkező halmazok megtalálása, képzése – morzsálással és metszésekkel, összevonással és szétbontással, vagy akár szakítással. Neki is álltam terzinákká írni a nézeteimet. Meghagytam a versforma sorainak ötöd- és hatodfeles jambikus jellegét, de a strófákat összetartó rímképletre nem ügyelve, a teljes sorokat – olykor pici változtatásokkal, szóeltolásokkal bonyolítva – ismételtettem. Ahogyan a másik középkori verstí-

pusnál, a rondónál szoktuk. A háromsoros versszakok és a mondathullámok felkínálták a hosszúvers epikusságot, és a lineáris tipográfia feladását igényelték.

A kötet sokszorozott és torzított mondatok, szavak és betűk viharává vált, amelyet meg-megcsendesítettek a hagyományos módon tördelt versek oldalai. A *Terzinák* – amelynek a címe kezdetben *Tézisek* volt, hogy háttérben hallható legyen abban Erdély Miklós *Marly tézisek* című munkája – elkészült, de több új változatban is megjelenhetne. A képes oldalpárok kiállításá, animációs filmmé válhatnak akár.

(augusztus 2.) Beszélünk róla korábban, hogy az ükszüleid idején valahol Székelyhíd, Diószeg és Nagyléta körül voltak a Gécziek nem túl hatalmas földjei. Te Monostorpályi szülőtte vagy, ahonnan nincs sokkal messzebb Nagyvárad, mint Debrecen. Csak persze az előbbi a határ túlfelén. A Kádár-korban ugyanolyan tabunak számított a határon túli magyarság helyzete, mint az ötvenhatos forradalom, vagy éppen az, hogy mit keres a Magyar Népköztársaság területén a Vörös Hadsereg. Hogy emlékszel, milyen gyakran került szóba nálatok otthon, gyerekkorodban Nagyvárad vagy Bihar megye?

A monostorpályiak identitásának része a nagyváradióság. Újabban azzal lokalizálják a községet, hogy a Nyírség peremén, Debrecen-től 23 kilométerre terül el, beékelődve Újléta, az egykori Nagyléta és Vértes egybeolvasztásából létesült Létavértes, Pocsaj és Hosszúpályi területei közé. Egy 1219-ben készült okiratban *Pauli de Nyrként* emlegették, vagyis lakták már az Árpád-ház idején. A hagyomány úgy tudja, a település a várad-kápolnai pálosok kolostorának filiája lehet, az egyik magyarázat szerint a Monostorium Pauliból származik a falunév.

Számunkra azonban nem a falu történetének kérdései okoztak problémát, hanem a közeli országhatár. Mit gondoljunk a családunk szétszottságáról? Milyen fortélyokat kell kieszelnünk, hogy tartani tudjuk a kapcsolatot? Hogyan, mikor utazzunk a rokonokhoz, s mi mindenre van szükségük vajon?

Gyerekként nem maradhattunk otthon a húgossal, emiatt velünk utazott a termoszos tea, a plüssmaci, a vajas-parizeres kenyér és a pizzasama. A határátlépések megviselték a családot, apám könnyen felcsattant, de anyám se fogta vissza magát, és idegességében nem ritkán perlekedett. Biharkezesen keresztül utaztunk, ha apám rokonaihoz, Lőkősházán át, ha anyáméhoz, Arad környékére

mentünk. Mindenkor autóval. Egy kiskerekű Wartburggal jártuk a világot vagy tíz évig, így az lényegében Csehszlovákiára és Romániára tágult nekünk.

A déli rokonok szegények voltak, a csehszlovákiaiak tehetősebbek. Ajándékokkal felszerelve mentünk és jöttünk – ez mindig fejtörést okozott. Mit lehet vámentesen átvinni, mit fognak rajtunk keresni, mit érdemes és mit kell adni és hozni. Ámbár kereskedelmi mennyiség cipelésére sosem vállalkoztunk, könyveket pedig már csak az egyetem után, a feketetői vásárokon való találkozásokra cipetem emlékeim szerint.

*(augusztus 3.) Bár nem hinném, hogy ebben a régióban kizárólagos, de az biztos, hogy a határlépéskor összeszoruló gyomor nagyon is közép-európai tapasztalat. Tavasszal, Gálfalvi Ágnes fordításában két szemelvény is megjelent az Újvárad honlapján Adriana Babeți *A 20. századi közép-európai regény szótára* című, monumentális művéből, amely 197 szerző 14 különböző nyelven írott 256 nagyepikáját mutatja be több mint 50 szócikkszerző munkája nyomán. Az egyik közölt részlet Italo Svevo *Zeno tudata* című regényét ismerteti. Az összefoglalóból kiderül, hogy a trieszti prózaíró ezt írta az önéletrajzában a kötet visszafogott visszhangja okán: „Svevo bevallotta, hogy hosszas tapasztalata ellenére ez a kudarc olyan mélyen megdöbbenetete és bántotta, hogy belebetegedett. Hatvanhárom éves volt, és rájött, hogy az irodalom mindig ártalmas, de ebben a korban egyenesen veszélyes.” Veled előfordult-e már a pályád során, hogy a mellőzöttség vagy éppen a siker szomatikus tüneteket okozott?*

Az irodalom betegségforrás. A szenvedély beteggé tehet, ahogy a prózához szükséges robot is. A várakozás sem tesz jót az embernek, a sikertelenség meg pláne nem. Kórokozó a taps-, illetve figyelemhiány.

Nekem legelőször a *Vadnarancsok* félreolvasottsága okozott szomatikus tüneteket, majd az traumatizált, hogy soha többé nem volt részem akkora mértékű tartós figyelemben, mint a *Vadnarancsok* kötetek idején. Aztán a majd' minden verskötetem iránti érzéketlenség fájt, a kétezres évek első dekádjának versapályát pedig nehezen éltem át. S utóbb is akadt munka, amelyről azt reméltem, nagyobb lesz az iránta való érdeklődés.

(augusztus 4.) Többször emlegetted az év során kedves szerzőidként Arany Jánost és Füst Milánt, illetve szóba jöttek a Petőfi-korszakaid.

Adyról eddig nem kérdeztelek, ebben a hónapban viszont egy váradi lapnál vendégeskedünk, úgy-hogy itt az idő, hogy színt vallj azzal a fiatal újság-íróval kapcsolatban, aki a Szabadság és a Nagyváradi Napló hasábjain kezdte bontogatni a szárnyait, hogy később a magyar költészet paradigma-váltó alakja legyen. Szóval, milyen a te Adyd?

Ady publicisztikáját gyakran lapozom, ahogy ő a Bibliát. Akárhányszor teszem, elképeszt a szókimondó konkrétság s a szöveg frissessége. Nincs benne riszálás, szemlesütés, oldalazás, sunyiság. Nem bántó a harsánysága sem. De összességében is Ady prózai hagyatéka számomra az izgalmasabb, azt hiszem, a kálvinista karakánysága miatt. A versekkel ellentétben epikában körmönfontabb a szimbolizmusa.

Az Ady-versek közül a durva bomlás-poémák jelentettek némi példát. De, nem tagadom, a nevelődésben Ady személyisége nagyobb szerephez jutott, mint a versei.

(augusztus 5.) Havas Boldogasszony ünnepe van. Ezen a napon a római Santa Maria Maggiore felszentelésére, illetve arra emlékezünk, hogy a 4. században, Libériusz pápa idején Szűz Mária hópelyhekkkel jelölte ki egy patrícius házaspárnak, hogy hova emeljenek templomot neki. Azóta minden évben fehér szirmok szórásával emlékeznek a csodás havazásra a bazilika előtt. A mai kérdés adja magát: mesélj el egy általad Rómában átélt csodát!

Apróságok mind! Hogy mifélek, a *Tiltott Ábrázolások Könyvében* föllapozhatók. Az elmúlt évek hónélkülisége viszont visszaidézi azt a decembert, amikor azzal köszöntött be Rómába a tél, hogy egy reggelen megjelentek a virágzó ciklámenekkel díszített, langyos utcákon a hegyek felől érkező, arasznyi hóval borított tetejű gépkocsik.

Csodákra hajazó római pillanat a narancsvirágzás az aventinusi kertben, az indián asszonyok koncertje az egyik templomban vagy az Alexander-papagájok koloniális költése a Teverét szegélyező platánok odúiban. Csupa olyan esemény, amelynek bekövetkeztét nem lehet megjósolni.

(augusztus 6.) Megkérdeztem tőled az év elején, hogy számodra mely műveid a legfontosabbak, és a Vadnarancsok-ciklus, valamint a hosszúversek mellett a 21Rovinjt emelled ki. 1993. augusztus 7-ei keltezésű a könyvben az utolsó költemény, úgyhogy épp az évfordulón kérdezem, milyen alkotásélményt juttat eszedbe harminckét év távlatából ez a koncentrált-kontemplatív kötet?

Ady publicisztikáját gyakran lapozom, ahogy ő a Bibliát. Akárhányszor teszem, elképeszt a szókimondó konkrétság s a szöveg frissessége. Nincs benne riszálás, szemlesütés, oldalazás, sunyiság. Nem bántó a harsánysága sem. De összességében is Ady prózai hagyatéka számomra az izgalmasabb, azt hiszem, a kálvinista karakánysága miatt. A versekkel ellentétben epikában körmönfontabb a szimbolizmusa.

Az intenzív egybenlátást illetően adjon választ maga a vers. Itt egy idézet a végéről: „...átmegyünk négy országon / mire elérünk magunkhoz / átme-gyünk hunba epikába / kizárólag a töredék / azok maradnak a kitelt formák / a jajdulások facsarodá-sok / visszanyelt sóhajok // úsznak a wörthersee-n a sóhajók...”

Most vettem észre, hogy *A napcsíkos darázshoz* című majdnemösszesben a tavon, figyelmetlenségem következtében sóhajok úsznak.

(augusztus 7.) 115 éve Elkán László néven, Hódmezővásárhelyen született a 20. század iskolateremtő fotográfusa, akit Lucien Hervéként ismer a világ. Szédületesen gazdag az életműve, s ha először a Le Corbusier-val való együttműködése jut is eszünkbe, ha rá gondolunk, a modern épülethomlokzatokon megbújó efemer, vagyis a tépett, csonkolt, megszaggatott plakátdarabok sem kerültk el a figyelmét. Párizs utcáit járva már az ötvenes évek végén készített róluk felvételeket. Néhányat közülük a Pompidou Központ honlapján is megtalálász. Kíváncsi vagyok, mit szólna ezekhez a fotókhöz, szerintem kimondot-tan hasonló a szemléletetek.

Hervé tépett plakátokról, plakátmaradványos falakról készített felvételei 1954 és 1965 közöttiek. Azokból az évekből valók, amikor elfogadottá vált és berobbant a képzőművészetbe a dekol-lázs. A dekol-lázs-fotográfiára a papírdarabok és környezetük együttes szerepeltetése jellemző, így a felvillanó

plakátról a közege is árulkodik. A téma tehát az állandó, statikus, háttérben maradó kontra előugró, pillanatnyi, tűnékeny. Lucien Hervé színes, a monokróm irányába hajló fotókat készített a falakról, miközben képeinek java fekete-fehér, mert a redukciót találta alkalmasnak az építmények kontrasztokkal, ritmusokkal történő megjelenítéséhez. Szépnek hagyta a plakátos falfotókat, s ezzel biztosan azt a vélekedését hangsúlyozta, hogy a tiszta szépség hazugság.

A roncs, a romlott, a feledhető, a pusztulásba hulló mellett tanúskodnak a felvételei.

(augusztus 8.) **Miközben Hervé a párizsi utcákat róttá és foszló plakátok után kutatott, nálatok is járt egy fotós. A *Gyermekek, 1957* című esszédből legalábbis erre következtetek. A színezett fotográfia középpontjában az asztal mellé telepített két gyermeket látunk. A kantáros, medvebar-na vakondnadrágba öltöztetett szalmaszőke fiú te lehetsz, a körgalléros fehér blúzt viselő, sötétebb hajú kislány pedig a húgod. A falon hengerrel készült minta, mint sokfelé akkoriban, a nyers hajópadlón rongyszőnyeg, az asztalon gyümölcsök. Úgy sejtem, a monostorpályi házatokban készülhetett a kép. Hol van ma ez a fotó, és mi lett a sorsa a háznak?**

14

Amint a legtöbb Monostorpályiban készült családi felvétel, ez is a nagyobbik húgomnál található. Amiatt kerültek hozzá – mások a murteri házamba –, mivel nem maradt a mienk az üresen álló, romlásra várakozó családi ház.

(augusztus 9.) **Pár napja kaptam meg azt a remek kritikát, amit Szörényi László *Delfinárium – Filológiai groteszkek* című könyvének negyedik változatáról írt nekünk Ladányi István. Szörényi cenzúrakutatási mélyfúrásai kapcsán adódik a mai kérdés: neked mi volt a legemlékezetesebb eseted a Kádár-kor delfinológusaival?**

A *Vadnarancsok* négy élettörténet-rekonstrukciója viszonylag enyhe cenzúrán esett át. Ugyan kihúzták a szövegből valamennyi kábításra használt szer nevét, aztán mégis olyan példányok forogtak az olvasók kezén, amelyekben a kipontozott részekbe beírták a készítményeket. A nevek eltüntetését Mátis Lívia, a kötet szerkesztője jóváhagyta, ezzel el is hátrította a megjelenés elé tornyosuló egyik akadályt. Ámbár a kötet így is hamar a könyvraktárba került.

A *Vadnarancsok* beszélgetéskönyve könnyebben megúsza. Éveken át nem jelent meg, majd

Jankovics József jóvoltából bekerült a JAK-füzetek közé, méghozzá Buda Béla eligazító tanulmányával.

(augusztus 10.) **Most pedig érkezzen a tegnap megidézett könyv szerzője. Szörényi László hozzád intézett kérdését tolmácsolom: „Én magam legtöbbet Géczi rózsaszimbólum-tanulmányaival foglalkoztam, és ezzel kapcsolatban talán érdemes volna azt a kérdést föltenni, hogy a humanista, illetve reneszánsz rózsajelkép mikor és kinél fölfedezhető a régi magyar költészetben.”**

A rózsza higiéniai-medicinai, táplálkozási és kultikus-szagrális felhasználási módjainak a görög-latin antikvitásban alakultak ki a változatai, s a humanisták Európa-szerte birtokolták e tudást. A bőséges hagyományt ismerték a Kárpát-medence humanistái – Janus Pannonius, Vetési László, Zsámboky János –, de az Itáliából ide került Galeotto Marzio is. Az ő műveik fenntartották az antikvitás rózsaszimbólumát, illetve a keresztény középkorban krisztianizálódáson áteső, de ahhoz köthető tradíciót. Olykor mindezeket invenciózusan fel is frissítették, de helyi sajátosságokat nem adtak hozzájuk. A reneszánsz szakralitás a mariológiában kínált újabb jelképképzési lehetőségeket azzal, hogy gazdagította a virág feminin utalásait.

Balassi Bálintnak azonban sokat köszönhet az irodalmi rhodológia. Drága költőnk jóvoltából egy jelentős és ritka kapcsolattörténeti pillanat is megragadható: látjuk, ki, mikor, hogyan és mi által formázza át a hagyományt! Az iszlám világ rózszaértelmezéseinek magyar kultúrába szűrődésére jelentős irodalmi bizonyíték a bejt (török vers, sorpár vagy párvers), amely a magyaros verselésnek is részévé vált. A dívánköltészet kettős beszéde is ekkor emelkedik át, azaz a konkrét mellett fontossá válik a misztikus értelem, s ebben a rózsza nagy szerephez jut. A világ minden virágánál többet ér a rózsza rózsája gondolat, a rózsaként feltűnő kedves arc pedig kulturális hatásként is értékelődik.

A kapcsolattörténeti mozzanat mellett azért illő megemlékezni arról is, hogy a nyelvismerettel rendelkező Balassi átértelmezte a sorokat. Ugyanakkor fontos tudni, hogy a középkori és a reneszánsz latinítás költői számára irányadó norma az átértelmezés.

(augusztus 11.) **1999-ben ezen a napon, a Szombathely–Szeged sávbán volt megfigyelhető a magyar társadalom tán utolsó 20. századi vakuemléke, a teljes napfogyatkozás. Mivel a *Somogyi Hírlap* azt írta, 1842-ben az óvatlanul az elfogyó Napba néző Petőfi Sándor fél szeme vilá-**

ga csaknem odalett, decensen beszereztük a kaposvári Tescóban a sárga papírszárú napfogyatkozás-néző szemüveget – a lencsési vékony, barna fóliák –, és az igali strandon, a medencéből kipattanva álmélkodtuk át azt a kevesebb mint három percet, amíg a Hold teljesen kitakarta a Napot. Te itthon voltál-e 1999. augusztus 11-én, és megérintett-e a jelenség?

A kérdéses szerdai nap déli óráiban a tengeren tartózkodtam, Omiš és Supetar közelében. Húszan hajóztunk a Brač sziget és a kontinens közötti, néhány kilométer széles szoroson, pécsi kollégákkal és barátokkal. A tenger elcsendesülésénél, a besötétedésnél erősebb élmény, hogy a kisimult felszínre egymás után jöttek föl a delfinek, hogy a váratlan és gyors esteledés okáról érdeklődjenek. Amikor elkezdődött a néhány percen át tartó derengős éjszaka után a napfogyatkozási virradat, még a víz színén köröztek, de addigra a sirályok népe is belepte azt. Nekem nem volt tehát időm átélni a fényvesztést. Hogy az izgalom lenne, vagy szorongás, nem tudhatom.

*(augusztus 12.) Különös élmény lehetett. Az pedig nemkülönben különös, hogy pár napja olvastam épp az Ősz vagy Júliát, és nézd csak, ezek az egymást követő szövegek mintha az általam tegnap elmondott történetet desztillálta volna három haikuvá: „pohos fellegek / fehér halak lebegnek / a tenger felett * a vers vízszínén / nézem sirályalakod / merre libben el * vízpartból napból / vágyakozásból állnak / mondatok össze”.*

Ó!

(augusztus 13.) Mivel ebben a hónapban virtuálisan Váradon beszélgetünk, szeretném szóba hozni Zudor Jánost. Én egyetlen alkalommal találkoztam vele, amikor A rusnya valcert mutatták be a Nyitott Műhelyben, de a legendája már jóval azelőtt Budára ért. Azon az estén nyugodt volt és elégedett. Ő az első Sziveri János-díjasok egyike, úgyhogy felteszem, te ismerted személyesen.

János költészetével az egyetem után, a nyolcvanas években találkoztam. Extrém személyisége hozzájárult a nemzedéki ismertségéhez, de a tehetségét illetően szilárd volt a közmegegyezés. Személyes kapcsolatunkról nem tudok sokat mondani: megfordultam nála, tanúja lehettem több alkalmi verse születésének, de nem jött létre köztünk párbeszéd. Az érdeklődése elsősorban a hirtelen keletkezett saját szövegeire irányult.

Követtem a sorsát, többet nem tehettem. Azt hiszem, a csúfos véget ért veszprémi Sziveri János Intézet számára átadtam az egyik verse kéziratát.

Jártam az Új Forrás Könyvek részeként 2012-ben megjelent *A rusnya valcer* kapcsán szerveződött nagyváradai összejövetelen is. Ahol ő, súlyosbodó betegsége miatt nem lehetett jelen. Anekdoták sora jelezte viszont, hogy a kortárs erdélyi poézis megbecsült alakja ő. Ám ez az anekdotázás mutatta azt is, hogy az irodalmi élet felemásan ismerkedett az életművével s zavarba ejtő sorsával. A kötetet Selyem Zsuzsa állította össze, és hosszadalmas antropológiai elemzéssel sem lelhető benne hiba: hiszem, hogy Zudor utolsó éveinek legizgalmasabb szövegét tartalmazza.

(augusztus 14.) A Zudor is 60? című versben, amit nagyon szeretek, Szőcs Géza a tegnap szóba került költőt Zudor von der Vogelweidénak nevezte. Hozzuk most szóba Szőcsöt, elvégre az Ellenpontok miatt ő is köthető Váradhoz, neked pedig kedves szerződ, amennyire tudom.

Gézát az *Ellenpontok* idején nem ismertem személyesen. Találkozásainkról a Veszprémben szerkesztett, kevés számot megélt *Visszhang*nak adott verse után eshet szó. Az első három kötete, amelyek Romániában, majd a Magvetőnél jelentek meg, dedikáltak, de hogy hogyan jutottak el hozzám, azt nem tudom felidézni. A *Visszhang*beli közlés nyomán, illetve az 1990-es *Históriák a küszöb alóltól* olykor munkatársi kapcsolatba kerültünk, *A Dunánál* folyóiratában rózsatanulmányaim is megjelentek. Az 1991-ben alapított, általam főszerkesztett *Iskolakultúra* erdélyi terjesztését pedig ő szervezte és tartotta fenn. Ilyesmik. Az *Irodalmi Jelennél* való szerepvállalásától a *Népszabadság* felfüggesztése miatti bátor állásfoglalásáig ellanyhult a kapcsolatunk, az utóbbit követően aztán megújult megint, és a Carbonaro-közlés idején ismét elmélyült.

A halálhíre után szorgalmazták, hogy beszéljek róla, de elhárítottam a feladattól. Nem azért, mert ellentmondásos volt a kapcsolatunk, és nem is azért, mert nem akartam a távolban gyülekező távoli rokonok közé sorolni magam – hogy megidézzem az *Apám a H terminálon* című versét –, hanem mert sok ügyben harcostársak lettünk, máskor pedig viaskodó barátokként viselkedtünk.

Ilyesmikről nem szokásom bővebben beszélni. Arról inkább, hogy ha alkalom nyílt rá, nemcsak összefutottunk, de találkoztunk is. Még ha idővel képes volt néhány pillanatra el is aludni akár a beszélgetések alatt. Aztán hunyorgott, ahogy elszen-

deredésen kapta magát. Társaságban is megfordultunk: Balatonfüreden, Újvidéken, Kecskeméten, a kolozsvári kocsmákban vagy Veszprémben, és Budapesten, netán a közös ügyeink miatt, vagy csupán véletlenül.

(augusztus 15.) **Lenke ma este korán elaludt, úgyhogy elkezdtem olvasni Erlend Loe *Az álombiciklik regisztere* című, magyarul nemrég megjelent kötetét. A norvég minimalista próza mestere középiskolás korom óta kísér, szenzációs a humora. Minden könyve megvan, ami magyarul elérhető, és nem csalódtam sosem – ebben nyilván remek fordítóinak is része van. Most az álombiciklik kezelésére vonatkozó instrukciók között írja ezt: „Az a bicikli, amelyet magadénak érzel, nem mindig a tiéd. Tanuld meg értelmezni az álombeli érzéseidet.” Erről a két mondatról két kérdés is eszembe jutott: téged foglalkoztatnak, inspirálnak-e az alvás alatt átélt érzületek, illetve a kerékpáros közlekedéssel milyen a viszonyod?**

A Vajdaságban még hozzáférhető gramofontölcserben Krúdy hangja is hallatszik.

Amikor megismerkedtem a szabadkai illetőségű Szajkó István biciklifestményeivel, azzal szembeültem, hogy bármelyik kerékpár lehetne olyan, mint az enyém. Csak éppen egyik drótszamar sem a sajátom. Az omnipotencia megléte és hiánya egyszerre lenyűgöző. A barátaim szerint könnyen esek ámulatba és lelkesedésem olyankor az egekig ér, a festett kerékpár-kollekció kapcsán viszont az érzés tartósan mutatkozott. S ilyesmit álomban, vagy még inkább a látott álomban, esetemben félálomban érzek.

Az alkotókedvem is akkor a legnagyobb, ha kora reggeli ébredés után, az álom folytatásaként ülök a klaviatúrához.

Ami a kerékpározást illeti: kisiskolásként tanultam meg a járgány használatát. Anyai nagyanyám segített jól egyensúlyozni: seprút kötött a nyereg alá, s a nyelet fogva irányította a mozdulataimat. Kerékpárral jártam be a Monostorpályit körbefogó ligetes erdőséget, a kotus Csonkás-dűlőt, a Tejfelest, a Ligetet és persze Medgyesegyházát, ha ételhordóban vittem az ebédet a mogyorófüdön dolgozó tati után. Első keresetemből ugyan írógépet vásároltam, de aztán összegyűlt a kerékpárra való is, bár a hegyes-völgyes Veszprém nem ideális terepe a biciklizésnek.

(augusztus 16.) **Juhász Ferenc születésnapja van, akiről többször beszéltél nekem, szóba hoz-**

ta néhány napja is telefonon, és izgalmas szerintem, hogy épp Zudor, Szócs és az álombicikli után térjünk ki rá. Emlékszel-e az első Juhász Ferenc-élményedre, illetve melyik tőle a legkedvesebb köteted?

A legelső személyes Juhász-émlémem medgyesegyházi. Aztán több is lett, az első házassága idejéből. Majd pedig Csányi Vilmos és Juhász Anna jóvoltából az utolsó tíz évéből. Közte egyetlen alkalom adódhatott volna a találkozásra, amikor a *xeroxoknak* nevezett, csúsztatással készült képverseimnek szentelt egy teljes *Új Írás*-lapszámot.

Szóval az első emlék. Feri, azaz akkor Feri bácsi a feleségét és Kati lányát kísérte, vonattal utaztak családlátogatásra vagy nyaralni. Apósa, azaz a nagyapám bátyja a testvérétől néhány teleknyire építkezett – jóformán egy tagban volt a háza valamennyi Szeverényinek a faluban és a tanyán –, éppen náluk voltunk akkor délután. A számomra ismeretlen, új rokonnak hernyóbajszja van, s megállapítom magamban, hiszen meg nem szólalok: nekem tetszik a hernyóbajusz.

A számomra legkedvesebb kötete az 1965-ben megjelent *Virágzó világfa*, amelynek a borítóján Hantai Simon képe látható. Többször elolvastam a könyvet, középiskolás korom végére egyenesen rajongtam érte. Tán a hosszú ismerkedés miatt is ez a legkedvesebb. Utána a *Halott feketerigó* áll, szorosán.

(augusztus 17.) **Tegnap éjszaka más programok mellett látványosnak beharangozott fényfestéssel ünnepelte alapításának tizennyolcadik évfordulóját a szegedi Reök-palota: az épület homlokzatára vetültek a te tépett plakátjaid fénymásai is. Egyfelől anyagtalannodtak tehát a nagyon is anyagi műveid, másrészt mégiscsak pluszréteget képeztek a szecessziós homlokzaton, és úgy vélem, mindez újabb dimenzióval gazdagította a plakátuniverzumodat. Milyen érzés volt figyelni a medúzaszerűen a vízépítő mérnök egykori házára úszó dekollázsokat?**

Másként éltem volna át, ha egyedül szemlélődöm. De társasággal voltam, Kurdy Fehér Jánossal – aki tárlatvezetésre is vállalkozott az éjszaka –, a feleségével és három, egykori egyetemi évfolyamtársammal. Számukra kommentáltam a felvillanó képeket, de azt nem tudom, adott-e nekik némi pluszt, hogy megneveztem a felvételek származási helyét. Az viszont bizonyos, hogy nekem, ha kaotikusan is – amilyen a hídlábnál az örvénysor –, de elmondhatóvá lett, algoritmizálttá vált így az alkotói jelenlét.

A váratlan képváltások miatt a mindig új színekbe-foltokba öltöző impozáns épület bámulása álomszerűvé hígult.

A diaképek jóvoltából a plakátok visszakerültek a falakra. Oda, ahová leginkább valók. És a Reök-palota szecessziója homogenizálta a Prágából, Bécsből, Veszprémből vagy Veronából elszármaztatott, eltérő karakterű műveket.

Két évvel korábban, amikor egy római csoportos kiállításon láttam, hogyan öltöztetik fel fényfestéssel a Palazzo Falconierit a római dekollázsaim, a művek új létezési formájával szembesültem. Szegeden nem ez ismétlődött meg, arra lettem inkább figyelmes, hogy az épületre a vetítéssel ráfeszített új felületből képződik a vezérfonál, amelyre aztán rászövednek a mellékszálak. Az egyes alkotások elvesztették a jellegzetességüket és egyedi jelentésüket, a közösségük lett a döntő ehelyett.

Ismét kiderült – amit a természettudományokból tudunk, és az irodalmi munkálkodásom, meg természetesen a dekollázsolásaim is ezt igazolják –, hogy nem maguk a dolgok a fontosak, hanem a dolgok közötti kapcsolatok.

(augusztus 18.) **Hó elején említetted, hogy érdekelne a Terzinák animációs filmmé alakításának ötlete. Ezt a műveid új létezési formájával kapcsolatos tegnapi mondatod juttatta eszembe most. Arról tudok, hogy több versedből készült tánc-koreográfia, de – már csak Kentridge szerete- te okán is – tényleg adná magát, hogy az animáció médiuma által megmozduljanak az alkotásaid. Amelyeknek eleve sajátja, hogy gondozod, alakít- gatod őket, persze más, amikor egy másik alkotó értelmezi újra ezeket. Mi volt a műveidből készült eddigi legkülönlegesebb feldolgozás?**

A *Vadnarancsok* verseinek az írógépszalag volt az autentikus megjelenítője, amely magán is rögzítette a többször módosult, papírra nyomott szöveget. A Karoling-kori képversekből készült átiratokkal pedig beboríthattam egyszer a Laczkó Dezső Múzeumban újraépült tihanyi altemplom falait.

A Horváth Csaba vezette Forte Társulat kétszer állított össze a verseimből mozgásszínházi előadást, amelyek múzeumokban, dekollázsok között voltak láthatók. Péterffy András 1991-ben játékfilmet készített az *Embernagy szobrok* című novellámból – a zseniális Gelu Păteanu főszereplésével. Vlasics Sarolta a Dugó kutyámmal írt meseregényt dramatizálta, hihetetlen volt, ahogy férfihangon – Ternyák Zoltánén – szólalt meg az amúgy szuka kutya. Az

ilyesféle átformálódásokat kedvelem, új aspektusokat kínálnak, innovációra serkentenek.

A *Terzinák* átalakításáról – hogy speciális kiállítás, illetve egy rövidebb animációs film alapja lehet – a szegedi tárlat meglátogatása után, halászevezés közben beszéltem Kurdy Fehér Jánosnak és Roczkov Herminának, és kezükbe is adtam az első levonatot. Nem találták elvetendőnek az ötletet, úgyhogy a következő hetekben kiderül, találunk-e a munkához segítő társakat.

(augusztus 19.) **Pár napja mondtad, hogy író- gépre költötted az első keresetedet, ami komoly eltökéltségről árulkodik. Miként élted meg a pályád során a szöveg-tisztázást, illetve a szöveg- alkotást érintő mediális változásokat? Távolította-e tőled a készülő szövegedet az írógépénél ergonomikusabb számítógép-klaviatúra, vagy adottságként, lehetőségként értékelted az átál- lást? Mindeközben előfordul-e még, hogy kézzel írod az első verziót?**

A Silver Reed írógépet – piros, csinos masina, de használhatatlan, jó ideje a PIM-ben porosodik – Zalán kutatta fel és vásárolta meg számomra. Szerettem vele dolgozni, mert halk, így nem dülta szét a Csikász Imre utcai tetőtéri lakásom csendjét. Mivel rühelltem kézi korrekcióval átadni a szerkesztőségeknek a gépiratot, a szövegeimet számtalan- szor újragépeltem – s közben át is igazgattam –, így aztán gyorsan gajra vágtam szegényt.

A számítógépek klaviatúrájával négy évtizede viaskodom. A Commodore 64-esem Bécsből érkezett – Bujdosó Alpár segítségével. Komputeren más a szövegalkatás következménye, nem olyan, amit az írógépénél megszoktam. A javításokra, különösen a szövegtörlések helyére jól emlékszem, így aztán számomra egészen más a saját írásaim olvasata. Úgy gondolom ugyanis, hogy a felesleges, rossz, túlírt vagy nem megfelelően felvezetett részek helyén nem szóköz, hanem úr marad, vagyis megbosszulják a törlést ezek a helyek. Némelykor – tán éppen a mások számára láthatatlan lukak teszik – nem ismerem fel a saját végső szövegemet.

Verset másfél évtizede papírra írok. Főként füzetekbe vagy nekem kötött üres könyvekbe, emiatt gyűlnek a szekrényemben a különböző méretű, szebbnél szebb noteszok. Esténként átkerülnek aztán a véglegesnek gondolt változatok a komputerbe.

(augusztus 20.) **Kérdezhetnélek ma az új kenyér ünnepi emlékeidről, Szent Istvánhoz fűző-**

A hosszúversben – számomra legalábbis – az a jó, ha mondatról mondatra haladva, újabb és újabb panoráma tárul elém, legyek már az olvasója, az írója vagy az általam szerzett mű újraolvasója. Valahogy úgy, ahogyan hegymászáskor a táj, vagy ha sűrű erdőben molyolok – hol az avart vizslatva, hol a fákat kerülgetve –, hogy meglegjem az erdő rendjének magyarázatát.

dő viszonyodról, vagy éppen arról, hogy látod-e ilyentájt a Balaton fölé lőtt ezernyi tűzijátékot Almádiból, de van itt még valami. A Római foszlányokban azt írod, 1992. augusztus 20-án, rögtön az első római sétád során kirabolt egy Vespával közlekedő suhanc. Mi mindened veszett oda, és mennyiben színezte át a várossal kapcsolatos elképzeléseidet az incidens?

Az első rablást ketten szenvedtük el: Viola, aki kis híján a Róma-járáshoz gondosan kiválogatott öltözékét kiegészítő válltáskáját veszítette el, és én, akinek csak a kedve szenvedett csorbát. Volt azonban egy második rablás is. Ennek a helyszíne nem a Palazzo Falconieri udvari kapuja előtti kövezet, hanem a San Pietro in Vincolihoz vezető Via Cavour, annak is a templomhoz vivő meredek lépcsősora. Itt is, ott is ifjú a tettesjelölt, az első darázs módra ragadozott, a másik gyalogosan ugyan, de aprónál is apróbb, feketénél is feketébb gyerekekkel körbeke-
rítve szinte megakadályozta a mozgásunkat.

Gazdák által tartott, piti zsebmetszők.

A turisták Rómában hordott javaiból minden római részesül. Akár törvényes módon, akár szabálytalanul. A margón tengődők részére a megélhetés nem a hivatalos csatornákon át küldött pénzzel, hanem az utcákon, köztereken elorozottal biztosítható. Vajon tisztességtelenebb-e ez a hallgatólagosan túrt szokás, mint a piacokon, éttermekben az árdragítás, a szolgáltatások felüldíjazása s egyéb parazitizmusok? Vagy inkább csak kellemetlenebb, s elfogadhatatlan a középréteg etikája szerint.

Az incidenseket követte a fájó felismerés: a helyiek turistának tekintenek. Megfosztódtam a

cívisségtől, attól, hogy az urbs polgára legyek, s mindenestől leminősültem lézengő gyűttmentnek. Szégyelltem. Annak ellenére is, hogy nem vagyok kozmopolita.

(augusztus 21.) „A madár szigetbarna, hűvös eleganciájú és megfontolt, mint egy esszémondat” – írtad a Tiltott Ábrázolások Könyvében épp 33 éve, 1992. augusztus 21-én. Megragadható-e egy-egy hasonlóan frappáns esszémondat a sikerült hosszúvers és a plakátkompozíció velege?

Nem. Bizonyosan nem lennék képes ilyesmire.

A hosszúversben – számomra legalábbis – az a jó, ha mondatról mondatra haladva, újabb és újabb panoráma tárul elém, legyek már az olvasója, az írója vagy az általam szerzett mű újraolvasója. Valahogy úgy, ahogyan hegymászáskor a táj, vagy ha sűrű erdőben molyolok – hol az avart vizslatva, hol a fákat kerülgetve –, hogy meglegjem az erdő rendjének magyarázatát.

A hosszúvers részletekben gazdag, bőséges újdonságokban, a nyelvi megjelenítés terén, a motívumok organikus összefüggésének feltárulásaiban, az újraolvasásra készítő eljárásaiban, valamint a retorizáltság csínjaiban. A hosszúvers eljárási rendje és eszközigénye tehát ugyanúgy nem engedi az egy mondatban való megragadást, mint a plakátkompozíció, már ha az dekollázs, azaz rétegekből áll, s ezáltal őszinte kíváncsisággal közeledő nézőjét archeológiai szemléletűként fogja magától elbocsátani.

(augusztus 22.) A tegnapelőtt szóba hozott robogós tolvajjal az első római látogatásaid egyikén keresztezték egymást az útjaitok, de nem akkor láttad először az Örök Várost, amikor meglepett, hanem egy évvel korábban. Egyedül vagy társasággal érkeztél szívesen akkoriban, és egyből megtaláltad-e a későbbi fix pontjaidat, vagy csatangoltál inkább céltalan, és hagytad elvarázsolódnival magad?

Életem akkori párjával, Violával jártuk be Rómát. Többször is. Aztán magamban utaztam, utóbb barátokkal is. A világ – a világom – fővárosára az első alkalom óta mindenkor szerettem felkészülni. Mert illett. S állandóan hittem, hogy az utolsó városlátásomra készülök, mert nem adódik rá többet alkalom, nem hívnak, nem lesz hozzá elegendő pénzem, erőm, időm.

Rémképek gyötörtek, ezért az akkortájt nekem fontos aspektusra koncentráltam mindenkor: hol a mozaikképekre, hol a görög-római kulturális csere-

kapcsolatok lenyomataira, a hajdani és a mostani nem római állampolgárookra vagy a közösségi terek plakátjaira. Mindig kialakult útitervvel érkeztem tehát. S igyekeztem hetekre vagy egy hónapra maradni. Így aztán több alkalommal önfeledten viszsabarángoltam magamhoz. A Via Marguttán például sokszor találkoztam harminc-, negyven-, ötven- vagy hatvanvalahány éves énemmel, de akadt ilyen-miben részem a Trastevere turistaszegény utcáin, az aventinusi rózsagyűjteményben, a Via Appiát szegélyező antik villák romjainál is. Azt hiszem, Rómát csak akkor láttam turistaként, amikor az emlegetett, csóró tolvajok igyekeztek megrövidíteni. Minden más városban, országban viszont hiába is igyekeztem megszabadulni a státuszomtól, turista maradtam.

(augusztus 23.) Szót ejtettél tegnap Róma mozaikjairól, és Ostia jutott eszembe mint evidens lelőhelyük. Aztán az is, hogy az Ostende- és Ostia-song című versedet meg egy TÁK-szemelvényt leszámítva nemigen találtam más szöveget, ahol részletesen foglalkoznál Róma ókori kikötővárosával, pedig ott együtt van jelen az urbs és a tenger – amelyek régtől témáid külön-külön. Melyik írásod, könyved kerülte el a figyelmemet, vagy ha Ostia tényleg a hiányával tüntet az életműben, mi ennek az oka?

Ostiától, mind a lidótól, mind az anticától ódzkodom. Amikor először voltam ott – Tolnai Jutkával és Ottóval, valamint Violával –, egy egész hajórakomány fülpucolót terített a széles fővenyre a tenger. S miközben ezt a hevenyészett Cy Twombly-performanszt csodáltuk, fel akarták törni a kocsimat. Aztán azért is idegenkedem Ostiától, mert ez Pier Paolo Pasolini halálának színhelye. Továbbá, bármerre jártam, Reykjavíkot kivéve egyik világváros kikötővárosa sem nyerte el a tetszésemet. Rómáét és a tengerét nem, de Ostia megírását másokra hagyom.

(augusztus 24.) „A bizonyosság, hogy valamelyik hatszög valamelyik polcán értékes könyvek vannak, és hogy ezek az értékes könyvek hozzáférhetetlenek, szinte elviselhetetlennek tűnt” – olvassuk a Bábéli könyvtárban (Boglár Lajos a fordító). Az a Jorge Luis Borges írta a szöveget, akinek ma van a születésnapja. A novella szerint az emberek boldogok lettek, amint megtudták, hogy a Könyvtár magában foglal minden kötetet, aztán csüggedtség váltotta fel a reménykedésüket. Az idézett mondat erre vonatkozik. A te életedben van-e olyan könyv, aminek sokáig csak az eshetőségét sejtetted, és amikor a kezébe került, úgy érezted, kár lett volna, ha elmarad a találkozás?

Sok-sok ilyen kötet létezik. Hirtelenjében három, ahogy azok a fenti bekezdéstől befolyásolva eszembe jutnak. Milorad Pavić *Kazár szótára*, Alessandro Bariccótól a *Selyem*, illetve Ezra Pound *Cantók* című kötete. És rögtön rühellem, hogy abba hagytam a felsorolást.

Egyébként képzelj, ma visszavitték a hegytetői kápolnájába Szent Rókus szobrát. Holnaptól újból a szokott rendben szól majd a harang, én pedig folytatatom hajnalonta, az ágyból Olga Tokarczuk *Az érzékeny narrátor* című esszéketétét. Az már most látszik, hogy profi a fordítása – kalapemelés Hermann Péter előtt.

Még valami történt. Az Assaria és Varvaria nevű római települések közötti úton ma délben rátaláltam a császárkori, amúgy használatban maradt kőhídra. Egy kanyonszerű völgy alján futó csermelyen ível át.

(augusztus 25.) „Ma már tudjuk, hogy egy értelmes sor vagy egy pontos hír körül mérföld hosszúságú esztelen kakofónia, verbális limlom és összefüggéstelenség található” – ez is a tegnap idézett Bábéli könyvtárból való. Neked vannak-e embereid – pályatársak, barátok, kritikusok –, akiknek a tanácsára hagyatkozva biztosabban manőverezel a verbális limlomok között, vagy magad kelsz birokra a kakofóniával?

Előfordul, hogy az egyik könyv hozza a másikat. Vannak persze olvasóetalonjaim, akiknek szívesen járok a nyomában – Borges, Thomas Mann és Krasznahorkai közéjük tartozik. Voltak hallgatóim is, akik fontos könyvekre hívták fel a figyelmemet, és akadnak pályatársak, barátok, akik bármit ajánlhatnak, igyekszem elolvasni. Időnként pedig egyik-másik nemzeti irodalomra is rárepülök, így az olaszra, az osztrákra, a lengyelre vagy az argentinra legutóbb. Jó évben annyit olvasok, amennyit egy kiadói szerkesztő szokott.

(augusztus 26.) Hónap elején emlegetted a „kétezres évek első dekádjának versapályát”. Ha jól értem, az Egyetlen tőr balladája és a Jutunk-e, s mire, édes úr című köteteid megjelenése között eltelt hat évre utalsz. Mi volt a versapály oka, és minek köszönhető, hogy újból árad azóta a költészeted?

Az elhasználódott és rettenetessé vált párkapcsolatom volt az ok. A Viola és köztem lévő életkori különbséget nem lehetett áthidalni többé. Aztán az újbóli talpra állás balfaszágai s a kellően meg nem fontolt munkahelyváltás is az írás elől vették el az időt.

Pedig már akkor eldöntöttem: annak érdekében, hogy élni és dolgozni hagyjanak, egy déltengeri szigetre költözöm. Ahol, amint azt szeretik az írástudók, néhanapján beszélgetni lehet a félszemű kalandorral. Persze, persze, Trivulzióval.

(augusztus 27.) **Zalán Tibor születésnapja van. Több ízben szóba hoztad őt az év során, amikor pedig arról kérdeztelek, hogy kik állnak hozzád a legközelebb, akkor is őt nevezted meg. Galád-ságnak tartanád-e, ha arra biztatnálak ma, hogy egy 17 morás haikuval köszönts fel a 71 éves barátodat?**

Megmutatom, ha
itt jársz, római hídra
miként kell lépni.

(augusztus 28.) **Ez a hónap olyan, hogy egy válaszod újabb kérdésre indítana, csak hogy közbeékelődnek fontos évfordulók, úgyhogy nem minden esetben tudom egyből feltenni ezeket a kérdéseket. Így jártam a szigetre költözéssel is. Murterről van szó, és az világos, hogy ha egy világvárosba mész, akkor előre megtervezed a napjaid, de ebben a rurális közegben mi alapján döntesz a csatangolásaidról?**

Csakis az időjárás alapján. Hőségben nem mozdulok, legfeljebb ha kimegyek egy elhagyott, általam otthonosított kertbe, két fenyő közé felkötöm a függőágyamat, és olvasok, alszom, s ha a kutyám megunt a semmittevést, bemegyek vele a vízbe. Emberi időjárás esetén fél nap elmegy a romokra, a sétára, az ismeretlen vidékek fölfedezésére. Vagy ellenőrzöm, hogyan zöldül a három citromfám, pirosodik-e a paradicsom, miként érik a négy tő szőlő. Olykor esik, fúj, s ha megérkezett a nyolc szél bármelyike, morogva behúzódok a szobámba olvasni.

(augusztus 29.) **Ma nemcsak a mohácsi vere-ség évfordulója van, hanem a magyar fotográfia napja is. 1840-ben ugyanis a Magyar Tudós Társaság gyűlésén Vállas Antal ezen a napon ismertette a dagerrotípiák készítésének eljárását. Úgyhogy ma egy fotó készítésére kérnélek, ami jól leírja a napod.**

Íme a már említett híd! Egy héten belül másodjára látogattam meg.

(augusztus 30.) **Mondom én, hogy a késleltett visszakerdezések hónapja ez. Mert persze a 26-ai válaszdobba csempészett Trivulzióra is érde-mes visszatérni, akit egy Cholnoky Viktor-novellából ismerhetsz, és akit a szerző hórihor-gas, fekete dalmataként ír le, akiben olasz vér is csörgedez. Éppen ezért „...a lelkében ott van a morlák vadsága, de már csak szilajsággá enyhül-ve az olasz gyávaságtól, a tengerparti nép vállal-kozó kedve, egyesülve a hegylakó makacs kitar-tásával, a szláv elandalódás az olasz üzleti szel-lem mellett, a lazzaroni semmittevésvágya a kecskepásztor munkabírásával”. Mennyiben áll ez a jellemzés a murteri lakosságra?**

A morlaságot, azaz az ósiséget nem tudom megállapítani. Azt viszont egykori antropológusként kiszúrtam hamar, hogy a szigetiiek nem a dalmaták daliasságával, nagy orrával rendelkeznek, és asszo-nyaik se maszkulinok, hanem az észak-itáliaiak filig-ránsága keveredik bennük mindenféle szláv ember-tani sajátossággal – például pénzéhséggel és ételsze-retettel –, s többségük közel van Cholnoky toposza-ihoz.

(augusztus 31.) **Legutóbb négy éve, Áfra Janiék esküvője után voltunk Váradon. Debrecenből cso-rogtunk át. Bicajoztunk a folyóparton, végigbön-gészünk a háromnyelvű feliratokat a szecessziós homlokzatokon, koncertet hallgattunk a várban, melegünk volt az Ady Emlékmúzeumban a bőszen pörgő ventilátor ellenére is, és olyan klasz-sz uborkás sört ittunk a Lokal udvarán, hogy azóta se találtuk a párját. Te mikor jártál arrafelé, és milyen benyomásokkal utaztál tovább?**

Kolozsvárra tartva éppen annyi szabadidőm volt, hogy a belvárosban sétáljak egyet. A szecesszi-ós stílusú Astoria Szálló, a régi EMKE stukkódíszíté-se újból fejtörésre adott okot: a napraforgót és a gyöngyös liliomot csak-csak azonosítottam, de a makulátlanság virágai alatti piros, bimbószerű kép-lettel nem tudtam mit kezdeni. Úgy fest, ez a város rejtélyeinek egyike.

Le Julianna Phuonglinh

Torlódás

Felszálllok minden buszra,
 a számokat bámulom,
 nem ismerem őket, csak az időt.
 Őt már régóta.
 Létrákat teszek az ablakokra,
 közben a gyíkokra gondolok.
 Ahogyan farkukat hiányolják,
 ahogyan kigúnyolom őket,
 mikor magukra maradnak.
 A létra első fokáig jutok,
 izzadságtól átázva kelek fel,
 tejbogarak éhes tekintete néz vissza rám.
 Széttérpesztett combjaim közé sűrűsödik
 ízületeikből préselődő, sebeik fehéres-sárgás
 mérgező testnedve.
 Hegektől terhes szerveim,
 leszálllok.

Disszociatív

Hallgatólagos igazságtartományokban
 keresed a megoldhatatlan paradoxonok feloldását.
 Különböző síkokat élünk meg egymás felfüggesztett valóságaiban.
 Vidéki tájak eufónikus illúzióinak hallucinációját.
 Tölcsértorkolatok hangos, mély vizét,
 a tested hullámait.
 S te annak anyagszerű befogadását:
 hús és csont.
 Sorra hullanak el emlékeid képződményei,
 a hangod utoljára,
 néha körbenézel, hátha visszajön.
 Talán az én nevemet mondtad,
 vagy Istenhez fohászkodtál.
 Csak a szemeid, ahogyan percre pontosan,
 mindig hússzor pislogsz mielőtt kimondanád azt.
 Tiszta lepedők, mocskos muráliák, érintetlen falak,
 rozsdás hinták karcos dallama,
 a megváltás a túloldalon.

LE JULIANNA
 PHUONGLINH
 (2003, Budapest)
 szabad bölcsész,
 joghallgató, a Bibó
 István Szakkollégium
 tagja. Verseket
 és slam poetry
 szövegeket ír,
 publikál és ad elő.
 Szabadidejében
 a szövegalkotás más
 formáival
 ismerkedik.

Protoszintézis

Kis Endre és Soltis Miklós kiállítása a temerini Alkotóházban 2025. 09. 27. – 10. 12.

Ez a fiktív fogalom a kiállítás címe. Fiktív, hiszen ebben a formában nem honosodott meg e kifejezés, s mint ilyen, egyértelmű definíciója sincs. Ugyanakkor a szókapcsolat olyan ismert fogalmakat idéz fel bennünk, amik sejtelmesen egymásba olvadó ködfoltokként úsznak be a látómezőnkbe, mi pedig ezen a fátylon átnézve, az élesebb látás reményében hunyorítva, lassanként valami távolban izzó metszetet vélhetünk felfedezni.

Ízlelgessük ezt a szót: proto-szintézis.

Proto, vagyis az első. Szintézis, azaz szemléleti és gondolati elemek egészbe foglalása, új egész alkotása. De miközben kimondom, hogy protoszintézis, nem tudok nem gondolni arra, mennyire egybecseng egy másik szóval: fotoszintézis. Tehát azokkal az alapvető anyagcsere-folyamatokkal, amelyek során a növények napfény és levegő felhasználásával energiát állítanak elő, miközben saját maguk számára szénket kötnek meg. Szénket, ami bennük gyülemlik, párhuzamosan a fejlődésükkel, mert ez

GYURKOVICS VIRÁG 1987-ben született Szabadkán. Újságíró, kulturális mediátor. 2015 és 2018 között a szabadkai Klein House Galéria kurátora.

az ára annak, hogy mi, a környezetünkben, levegőhöz jussunk.

Amikor körbenéznek ebben a teremben, két alkotó munkáit láthatják: festményeket, kisplasztikákat, installációkat. Ha a címkék olvasása előtti megérzésüknél eltévesztenék az alkotót, ne jöjjenek zavarba. Ugyanezt a hibát semmilyen más tárlaton, semmilyen más alkotói kombinációban nem követnék el. Csakhogy e két művész munkái – egymás mellé állítva, egymással kommunikálva – olyan szín-

A kiállítás megnyitóján a temerini Alkotóházban

Fotó: Molnár Edvárd

Soltis Miklós: Emlékdoboz #1

Fotó: Molnár Edvárd

tetikus világot teremtenek, amelynek alkotóelemei – a maguk groteszk és apokaliptikus mivoltában – a megtévesztésig azonos frekvencián rezonálnak. Az itt kiállított gyűjtemény egyszerre önmagára reflektáló tükör, a törött szilánkokban pedig fraktálonként tovább épülő kiterjedés. Mátrix és déjà vu egyben.

A munkákon óhatatlanul átüt egy bélyeg – mondjuk úgy –, egy nemzedéki vonás, amely mintha

valahol mélyen végig húzódna az alkotások szövetségében és hangulatában, nyomot hagyva valamennyin.

Kis Endre, ahogyan Soltis Miklós is, Szabadkán született 1980-ban. Miután Kis Palicson, Soltis pedig Kelebián járta az általános iskolát, 1995-ben, a szabadkai Építészeti Szakközépiskola ipari nyomtató technikus szakán osztálytársak, sőt padtársak lettek. Akkor még nem tudhatták, hogy új pajtásukban egy ösztönző pályatársra és igaz baráttra leltek, mert ehhez már kellett a Temerini Alkotóműhely és Képzőművészeti Tábor (TAKT), alkotó énjük kibontakoztatásának inkubátora is.

De mi is az a nemzedéki vonás, aminek nyomai mindkettőjük munkáiban felismerhetők?

1980 – az év, amelyben Kis és Soltis született, mai szemmel nézve egy végtelenül izgalmas év volt. Na, nem önmagában, hanem abban a távlatban, amivé mára vált számunkra. Ez volt ugyanis az X- és Y-generáció határán billegő nemzedék, amely – bár a meghatározása szerint – még előbbihez tartozik, talán mégis inkább az utóbbihoz áll közelebb.

Gyerekkoruk – a 80-as évek – maga volt az offline világ, ahol még a képregény volt az ifjúság meghatározó médiuma. Tinédzser korokban – a 90-es évek elején – pedig már megjelentek az első videojátékok. Ezek a médiumok olyan mély vizuális nyomot hagytak az alkotókban, hogy a képregény, a videojáték és a digitalizáció más elemei a mai napig megjelennek a munkáikban.

Soltis Miklós:
Röviköt balladája
Fotó: Molnár Edvárd

Részlet a kiállításból Kis Endre munkáival

Fotó: Molnár Edvárd

24

1980 volt tehát a digitális bevándorlók és digitális bennszülöttek vízválasztó éve. Az akkor születettek ösztönös kritikával szemlélik a globalizációt, miközben ők voltak az elsők, akiknek analóg játékaik mellett megjelentek a konzolok. És ők képviselik azt a generációt is, amelynek kínossá vált, hogy a környezettudatosság fontosságát csak az utánuk jövőök fedezték fel.

Személyiségfejlődésükre – az idő mellett – a másik nagy hatást a tér fejtette ki. Jugoszlávia szétesése után, a 90-es években a horvátországi és boszniai háborúk, majd a NATO-bombázások teljesen átírták az utódállamok, benne Szerbia és a vajdasági magyarok sorsát. Mert egy háborúban álló ország állampolgárai számára nem csak az a kérdés, hogy a közvetlen környezetükben biz-

Részlet a kiállításból. Előtérben Soltis Miklós: Olajkút ember #1

Soltis Miklós: Megbeszélés

Fotó: Molnár Edvárd

tonságban vannak-e, hanem hogy lehet-e tovább élni abban a közegben. Ezek a kérdések az érettségi idejére nemcsak érzékenyebbé tették alkotóinkat az egzisztenciális témakörre, hanem a jövőjüket is determinálta.

Egy év budapesti Nemzetközi Előkészítő Intézet után Kis Pécs, Soltis pedig Budapesten nyert felvételt a művészeti egyetemre, ahol – elsősorban az önmagukkal vívott küzdelmek árán – megtanulták formába önteni – szintetizálni – mindazt, ami bennük van.

Soltis Miklós: Zsír és olaj 3/2

Kis Endre: Fragmentumok

Fotó: Molnár Edvárd

Kis Endre: Fragmentumok

Fotó: Molnár Edvárd

LIVE

Kis Endre: Live, 2025, olaj, vászon, 50 × 50 cm

Kis Endre munkásságát ma leginkább a hiperrealista stílusban megfestett, de kompozícióiban a destruktivizmus és szürrealizmus határán egyensúlyozó, montázselemekkel elidegenített festményeiről ismerhetjük fel. Az itt bemutatott alkotásai között láthatunk disztópikus tájképeket: lángoló erdőt, füstölő gyárkéményeket, kigyulladt gyártelepeket. Ebben a sorozatban Kis a pusztuló, szennyezett és lemondásra ítélt közeget ragadja meg, amelyet a rurális vagy éppen magasművészeti környezetből beemelt elemek kontrasztjával csak felerősít. Láthatunk néhány alkotást Kis *Signal Lost* című sorozatából, amely a digitális eszközök jelzavarának analóg ábrázolása. Emlékeztetőül: ennek a sorozatnak az egyik első darabja egy hatalmas néptömeget ábrázoló festmény volt, amelyen a tömeg arcai, a fókusz vesztésével, a televízió hangyás képének zsidogó fekete-fehér szemcséivé redukálódtak. Annak a képnek a folytatása ez a sorozat, amit immár nem csak

Kis Endre: Erdőtűz I., 2025, olaj, vászon, 50 × 50 cm

Kis Endre: Akikre olvadáskor nem süt rá a nap, 2025, olaj, vászon, 90 × 120 cm

a televízióra, de a számítógépes és online hálózatvesztésre is kiélezett a szerző. Ezen kívül kisplasztika formájában háborús romokat ábrázoló alkotásokat láthatunk, figyelmeztetve minket arra, hogy bizonyos romokat sosem lehet már eltakarítani.

Soltis Miklós művészete a korábbi évek festészetétől és grafikáitól kiindulva az utóbbi években egyre inkább a materializált figurák, objektumok, azon belül is az elektronikus szerkezetekkel mozgatott tárgyak irányába mozdult el. Motívumvilágát a korábbi festészetéből már jól ismerjük. Ezeket a

motívumokat az álmaiban látott, és képzeletében finomra hangolt, majd asszociációkkal tovább- és újra gondolt karakterek képezik. Most zajló doktori kutatásában teoretikusan közelíti meg a képzőművészet és az azt megteremtő képzelet viszonyát. Az itt kiállított művei közül kiemelném az olajkút-sorozatát, amelynek részét képezik a *Zsír és olaj 3/2*, valamint a *Megbeszélés* című művek. Ezek a munkák variációk a Moby Dick-ből ismert bálna levadászásából és feltrancsírozásából eredő asszociációkra, melyeknél az olajkút-fejek a természeti világ ellentétjeként nyilvánulnak meg. A másik munka, amit

Kis Endre: Erdőtűz II., 2025, olaj, vászon, 50 × 50 cm

Kis Endre: Erdőtűz III., 2025, olaj, vászon, 50 × 50 cm

Soltis alkotásai közül külön megemlítenék, az a *Siratóasszony temetése* című műve, amelyben egy vajdasági városi legendát jelenít meg a szerző. Ebben az installációban a meditatívan mozgó olajfűró-fejek és sírás harmóniájában az abszurd fények bontják meg a gyászos monotonitást. Ez az abszurditás – érdekes módon – mégis autentikus, sőt autentikusabb, mintha csak egy steril közeg lenne, amelyből önmagában soha nem született volna városi legenda.

Kis és Soltis munkásságában nem csak a forrás, a tapasztalati közeg, és a motívumvilág hasonló, hanem a munkamódszerük is. Mindkettőjükről elmondható ugyanis, hogy kutató alkotók. Az alkotásaik a bennük megfogalmazódó kérdésekre adott válaszként manifesztálódnak, amelyek más-más megvilágításban újabbnál újabb kérdéseket vetnek fel számukra. Alkotásaikat azért szemlélhetjük a legtöbbször sorozatokban, mert ezek a témák ilyenkor kimeríthetetlen kutatási anyagok is számukra.

És éppen erre a gyakorlatra, az alkotói folyamatok szárnypróbálgatásaira, a technikákkal és anyagokkal való kísérletezés támogatására volt rendkívül inspiráló közeg a TAKT, illetve a Hevér-tanya, melyet Kis és Soltis a középiskolás éveiktől kezdődően rendszeresen látogattak, és amely miatt tulajdonképpen a művészeti egyetemre is jelentkeztek.

Arra a kérdésre, hogy művészeink munkásságára nézve mit jelentettek ezek az alkotótáborok, azt gondolom, választ kaphatunk a mai tárlatból. És ebben a válaszban nem csak a művek tartalma, színvonalára beszédes, hanem maga a tény is, hogy Kis és Soltis fontosnak tartották itt, a Temerini Alkotóházban bemutatni munkásságuk mai keresztmetszetét.

Végezetül lenne itt még egy fontos megállapítás, ami – talán nem veszik zokon – nem kizárólag a mellettem álló két művészre, hanem kortársaikra, az utóbbi 15 év TAKT-osaira vonatkozik. Az itt felnőtt generáció állhatatossága nemcsak abban játszott szerepet, hogy a művésztelep idén megérhette a 45. évét, hanem abban is, hogy a vajdasági magyar képzőművészetet felhelyezte a kritikai képzőművészet térképére. Ebben Kis Endrének és Soltis Miklósnak is része volt, ahogyan sok más TAKT-osnak is, mert példamutatásukkal és a fiatalabb generációk biztatásával olyan alkotói műhelyt teremtettek, ami miatt ma nagyon is érdemes tekintetünket a vajdasági magyar képzőművészetre vetni.

GYURKOVICS VIRÁG

*Elhangzott: 2025. szeptember 27-én,
a temerini Alkotóházban*

*Kis Endre és Soltis Miklós
Fotó: Molnár Edvárd*

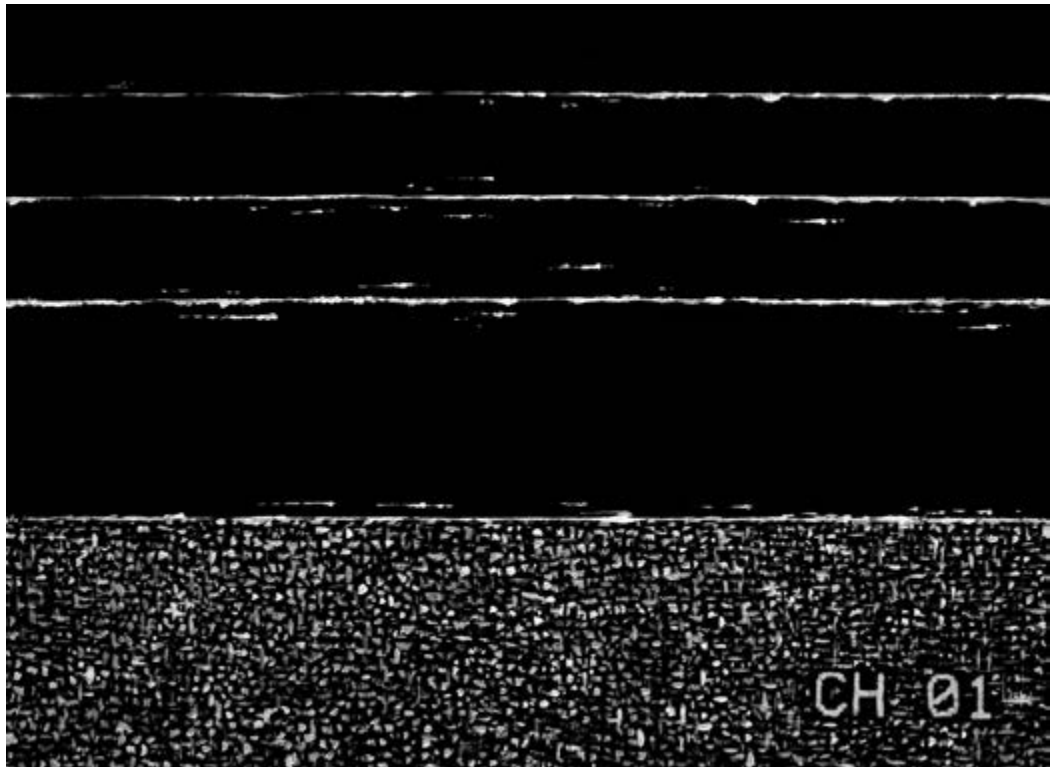
Kis Endre: Harmadik kívánság, 2025, olaj, vászon, 50 × 50 cm

Kis Endre (1980, Szabadka)

A Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karának festő szakán 2006-ban szerzett diplomát. 2025-től a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karának Sepsiszentgyörgyi Tanszékén oktat festészetet. Pályafutása során több hazai és nemzetközi díjat kapott, köztük a KOGART-díjat, a Derkovits-ösztöndíjat és az aradi Meeting point Festészeti különdíját, valamint számos egyéni és csoportos kiállításon szerepelt világszerte. Jelenleg a romániai Patakfalván él és alkot. Kis Endre montázsokkal, különböző képkivágásokkal, valamint figuratív és absztrakt formákkal kísérletezik. Munkáiban egyszerre jelennek meg a klasszikus festészet hagyományai és az izmusok utáni, digitális világ vizuális inspirációi. Az internetes kultúra és a számítógépes játékok világából táplálkozva építi kompozícióit, melyek fragmentáltak és dekonstruktívak, ugyanakkor nem formátlanok vagy befejezetlenek. Képein olyan drámai feszültséget hoz létre, amelyben a valóság töredezettségében rendet kereső ember egzisztenciális küzdelmét igyekszik tükrözni.

*Kis Endre:
Signal lost*

Soltis Miklós (1980, Szabadka)

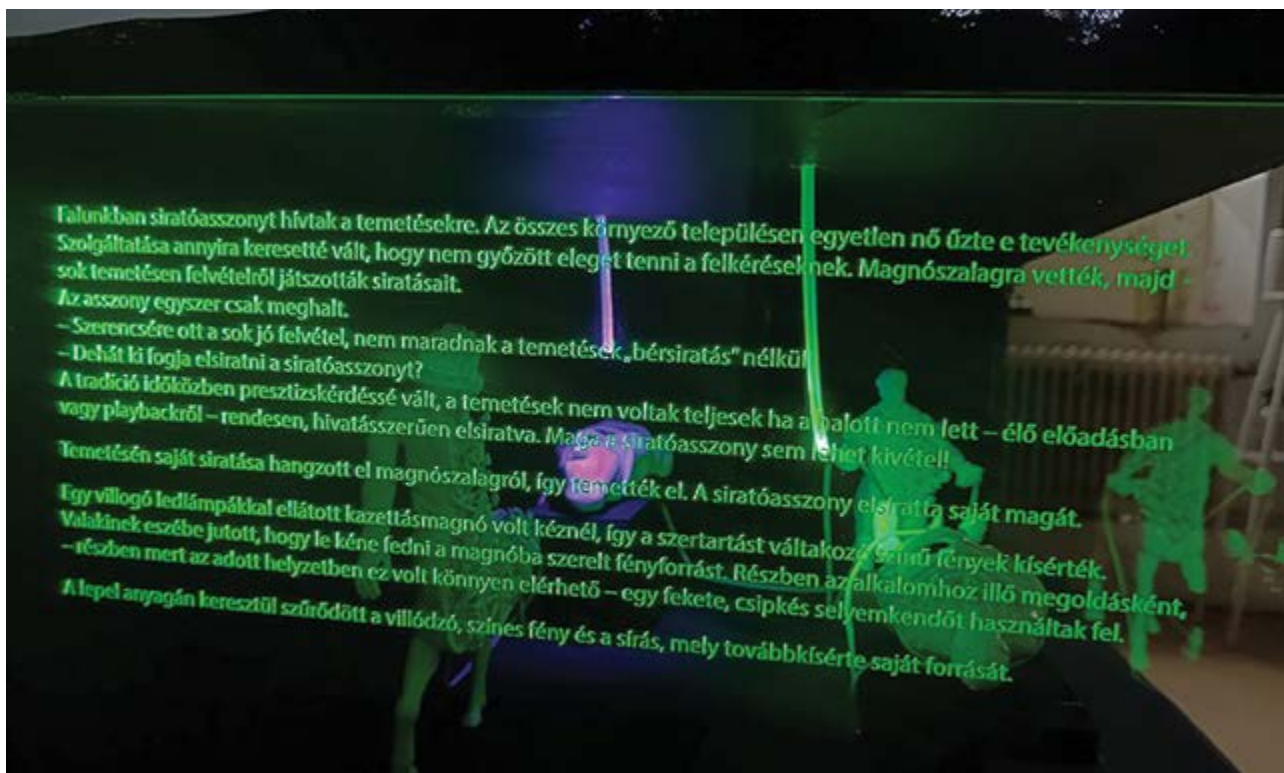
A Magyar Képzőművészeti Egyetem festő szakán 2005-ben szerzett diplomát. 2021-től a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar Doktori Iskolájának hallgatója. Pályafutása során számos egyéni és csoportos kiállításon szerepelt világszerte. Jelenleg Budapesten él és alkot. Munkájának középpontjában a természetes és mesterséges világ közötti határterületek kutatása, valamint a hibridizáció különböző formáinak vizsgálata áll. Alkotásaiban a „gondolat mint anyag” kérdéskörével, az emberi elme és a digitális-virtuális terek összefonódásával, illetve az ebből fakadó új identitás- és létélményekkel foglalkozik. Festményei, installációi gyakran ötvözik az organikus és a gépi elemeket, így hozva létre sajátos, érzéki és gondolati rétegeit. Legújabb munkáiban a biodesign irányába is nyit, amely tovább gazdagíthatja a természetes és mesterséges szimbiózis elméleti vizsgálatát.

Soltis Miklós: *A siratóasszony temetése*
Fotó: Molnár Edvárd

30

Soltis Miklós: *A siratóasszony temetése*

Soltis Miklós: A kentaur álma

Fotó: Molnár Edvárd

Soltis Miklós:
A tudat(talan)
szimulátor (Balhé
a Hevér tanyán)

Hermán Dániel

Gyűlölöm a nézőket

*Ești cam constipat, frate.*¹ – köpött szemeim közé a kéretlen üzenet első mondata, amolyan köszönés gyanánt. A szombat éjjel bevillanó, lakonikus „levél” egy ismert színrendezőtől érkezett, aki, mint suta mondataiból kiderült, nem szimpatizál kritikámmal, mely jelen lap hasábjain látott napvilágot júniusban. Végtelen konfliktuskerülésnek tudható be, hogy nem idézek többet a hozzám intézettekből, de biztosíthatok mindenkit afelől, hogy külön ki volt hangsúlyozva, mennyire gyűlölöm a nézőket, milyen kevés kapacitásom van bárminemű humorra, és, hogy az előadás nézésekor már fejben írom a kritikát – az utóbbiban van igazság, urambocsá.

Úgy döntöttem hát, pár recenziésekre vonatkozó verdiktumot hagyok az utókornak, hogy a mindenkori színházi és egyéb alkotó felkészülhessen az ádáz visszhangra, átüthetetlen vérteteket kínálva így a recepció recepciójának. Következzen tehát néhány olyan axióma, mellyel retorikailag könnyebben lehet megsemmisíteni a vitaindítók érveit, a kulturális tápláléklánc legalján elhelyezkedő kritikusok reflexióit.

A kritikus rossz tanító csupán, ne orientáljon, bőven elég az interpretáció

Téved, ki azt hiszi, joggal tulajdoníthat a művészetkritikának kánonteremtő, közízlésformáló szerepet. Egy Susan Sontag nevű szerző így nyilatkozott egyszer *Against Interpretation* című esszéjében: „A kritikának azt kell megmutatnia, *miként van az, ami van*, nem pedig azt kell közölnie velünk, *mit jelent.*”² Nos, ez a kijelentés nem, hogy röhejesen blőd, de természetesen teljesen hibás is. Miért ösztökélné a kritikaíró bármiféle szkepticizmusra olvasóját? A kultúripar tökéletesen sokszínű palettát biztosít a fogyasztói társadalom minden tagjának – sületlenség lenne azt bármiféleképpen elutasítani. Kiszolgálni a forgalmazást mondhatni helyes viselkedés, polgári jólneveltség kérdése. Zabáljunk be min-

¹ Magyarul: „Elég karót nyelt vagy, tesó.” A „constipat” szó szerinti jelentése a román nyelvben „székrekedéses”. A „frate” informális megszólítás, a magyar „tesó” vagy „öcsém” megfelelője.

² Susan Sontag: „Az értelmezés ellen”, ford. Rakovszky Zsuzsa, Holmi, 10. évf., 3. sz., 1998, 424. old.

HERMÁN DÁNIEL Kolozsváron született 2005-ben, jelenleg ugyanott tanul a BBTE Színháztudomány és Filozófia szakán. Főként prózát és kritikát ír.

dent két pofára, amit a művészet terülj-terülj asztalkáján élénk tolnak! Ha meg igazán jóllaktunk, böffentsünk diszkréten, illedelmesen megköszönve a királyi vendégséget. Csak a gourmand falatozik kimérten, fogásait gondosan megválogatva – az efféle viselkedésről pedig tudjuk, hogy deviáns, sőt módfelett perverz. Sose törődjünk a teljes elnehezedéssel, görcsölő hasunkkal!

A kritikus frusztrált dilettáns, nem szakmabeli

Köztudott, hogy a színikritikus az a színész, rendező, akit tehetségtelensége okán nem vettek fel a főiskolára. Ugyanez a helyzet továbbá az irodalomkritika kultiválóival – akik jópár könyvet elolvasnak életükben, középszerű, vagy legalább méltányolható produktumot viszont mégsem tudtak létrehozni soha –, de a zene-, a film- és a médiakritikusokkal is. Woody Allen nyomán mondhatnánk azt is, hogy: aki tudja csinálja, aki nem, az kritikussá lesz. De mi a helyzet akkor a színházakkal, akik megannyi protokolljegyet osztanak a recenziéseknek? – kérdezhetné méltán az olvasó. Miért várják hát tárt karokkal az irigység és rosszindulat apostolait? Mi végett támogatják állhatatlan ámokfutásukat, fröcsögő fajtalanokadásukat? Romlott kéjelgése ez megannyi teátrumnak – végignézni, akár Nero Róma leégését, hogy jegyzetelnek, kaparják le előadások közben irreleváns gondolataikat ezek a boldogtalanok. Kinek jó ez? Az alkotóművészeknek, a közönségnek biztos nem! A szakmai elit pedig örült lenne efféle

kontárokat figyelembe venni. Csak ismételni tudom magam: furcsa és érthetetlen. De az intézményekről majd inkább egy másik írásban!

A kritikus szubjektív zsarnok, nem objektív mérce

Bálint György, múlt századi és szociálisan igen-csak érzékeny kritikusunk ezt írja *Intelmek kezdő felháborodókhoz* című esszéjében: „Mi háborítja fel a szellem emberét? Semmi esetre sem személyes ügy. [...] Valami személyentúli kell hozzá, valami általános elvi.” Igaz lenne ez a műbírálóra is? Természetesen nem – a kritikusra elsősorban nehéz lenne a „szellem embere” címet aggatni, másodsorban a recenzens bárhogy is próbálkozik, soha nem lesz igazán „személyentúli”. A Bálint-idézet ragyogó pél-

dája a „kritikus, mint tárgyilagos mutató” mítosznak. Ha ezek a görcsös firkászok ténylegesen elfogulatlanok, miért találkozunk soraikban rendre az írói stílus, rendezői habitus vagy a színészi játék szőrszálhasogató és személyeskedő elemzésével? Nem is kérdés: mindennemű kelletlen reflexió szubjektív harsogás csupán.

A kritikus sorsa, avagy a nagy verdiktum

Mit kezdhet hát egy „civil”, egy sikeres vagy kevésbé sikeres művészember a recenzenssel? Többnyire semmit. Hogyan kéne akkor társadalmilag viszonyulni a műbírálóhoz? Leginkább sehogy. És végül: milyen legyen maga a kritikus? Főként semmilyen. De talán ne is legyen egyáltalán, hisz úgy is gyűlöli a nézőket.

ONLINE IS ELÉRHETŐ AZ EMLÉKKÖNYV

Kilencven éve jelent meg a Holnap Könyvek Kiadó jóvoltából az immár online formában is elérhető 750 oldalas **Emlékkönyv**, mely a Ki kicsoda Bihar megyében és Nagyváradon? címet is viselhetné.

A Fehér Dezső szerkesztette fontos történelmi és helytörténeti forrásmű mintegy 800 korabeli személyiség életrajzát is kínálja, Kormányos László történész Város a béke árnyékában című, 2015-ös keltezésű előszavával.

A mű online változata ingyenesen elérhető a holnap.ro oldal *Szabadpolc* rovatában.

Radics Viktória – Tamás Dénes

Vad nézés I. – műalkotások két hangra

Vincent van Gogh: A magvető, 1888, Kröller-Müller Museum, Otterlo, Hollandia

Tamás Dénes

Itt állunk tervezet sorozatunk első képzőművészeti alkotása előtt. Képletes ez a megfogalmazás, mert természetesen nem állunk előtte, sem egymás mellett, távol vagyunk egymástól, te Vajdaságban, Zentán, a Tisza közelében, én többnyire Sepsiszentgyörgyön, vagy valamelyik erdélyi városban, most éppen egy vonaton, ami Nagyvárad felé robog. Én választottam ki egy festményt, Vincent van Gogh *A magvető* című festményét, amiről írni szeretnék. Mert ezt találtuk ki: ketten írjunk képzőművészeti alkotásokról. Valaki közülünk kiválaszt egy művet, lehet az festmény, térplasztika, fotográfia, ír róla egy rövid esszét, majd elküldi a másiknak, aki akkor tudja meg, melyik műről kell írnia. És így reagál rá. Hozzáírja a saját gondolatait, meglátásait. Hisz, két szem többet lát. És más is, teszem hozzá. Más érzékenységek, más megközelítések működhetnek. Miközben párbeszédre is léphetnek egymással, kiegészíthetik vagy akár ellentétezhetik is egymást.

Csak remélem, hogy ebből valami épületes dolog kerekedik ki.

Az tudom, hogy mindketten szenvedélyes szemlélők vagyunk. Mindkettőnket elbűvöl a Világ látványa. Már évtizedek óta, művekben, műveken keresztül is keressük magunkat, múzeumban bolyongva, művészeti albumokat fellapozva. Azt szoktam mondani, számomra olyan végignézni egy kiállítást, mint végigtombolni egy rockkoncertet. Teljesen meg szoktam mámorosodni a képektől. Innen a feladat: a képek inflálódásának, a jelentések szétszóratásának korszakában visszatérni az elemi-elidőző érzékeléshez. Nem egy művészettörténész szemével nézni, hanem a legdirektebb módon belépni a képi-plasztikai logikába, a mű terében időzni, és onnan kiindulva leírni, mit látunk, hogyan és mit szólít meg bennünk az, ami a műalkotásból kibomlik. Tudnak még hitelesen szólni hozzánk a

TAMÁS DÉNES (1975, Sepsiszentgyörgy) szépíró, fotológus. Legutóbbi kötete: *A lazacok szeretkezése* (versek, Napkút kiadó, 2025).

RADICS VIKTÓRIA (1960, Zombor) esszéista, irodalomkritikus, műfordító. A vajdasági Zentán él.

képek? Összerakható-e, felépíthető belőlük a Világ Arca? „Inkább a kép szerint vagy a képpel látok, mint őt látom.” Szerintem ez a Merleau-Ponty gondolat a legmélyebben adja vissza azt a szituációt, amiben akkor találjuk benne magunk, amikor egy jelentős műalkotást kezdünk szemlélni. Onnan valami elszabadul. El kell szabadulnia. Különben valami hibádzik abban, amit nézünk. Merleau-Ponty a Lét fénykoszorújáról beszél. Mintha ennek sugárzásába kerülnénk bele minden egyes kitüntetett műalkotással. A látvány belép a fejünkbe, de pontosabb, hogy a testünkbe lép be, megszólítja az összes érzékszervünket, jó esetben beszéltetni kezdi, ebből a beszédből pedig egy Világ épül fel. Ami látsz, az rezonálni kezd benned, kimozdít, te pedig visszasugárod azt, amit látsz. Az elemek keveredni kezdenek, az üstből pedig egy új ötvözet emelkedik ki.

Igazi alkímia.

Nekem ez a kihívás olyan, mintha egy ünnepre készülnék. Műalkotásokon keresztül felragyogtatni a Világot. Szavakat, gondolatokat találni hozzá. Mennyire van eltűnőben ez az ünnep? Eredendő izgalom az, ami most elfog. Milyen műveket válaszszak ki? Melyeken keresztül tudom a legszerteágzóbban elmondani, ami mindig is lenyűgözött a képzőművészeti alkotásokban? Hogyan találom meg a sarokpontokat, amire mindenképpen ki akarok

|||||

Vincent van Gogh:
A magvető (1888)

térni? De a kíváncsiság is ott van bennem. Vajon te milyen műveket fogsz Viktória hozni? Meg fognak-e haladni engem? Lesz-e kulcsom hozzájuk?

De honnan lehet elkezdni az egészet? Sokat gondolkoztam ezen. Mi felől mutatható fel legnyilvánvalóbban a vizualitáshoz való viszonyom? Honnan tudok a legtermészetesebben belépni a képek birodalmába? Egy dologban voltam biztos. Először egy olyan festményről szeretnék beszélni, amin megvan festve a Nap. Mert legelemibb módon minden festményen a Nap munkáját látjuk. Legyen az fekete négyzet fehér alapon, mint Malevich műve esetében. A látható mindig feltételezi a fényt, hiszen az a fény tette. De lehet egyszerre a Napot, mint a forrást látni, és ugyanakkor a fény tettét is szemlélni? Mit jelent, ha egyszerre, egy térben érzékeljük ezt a két dolgot? Ha ez a valóságban történik meg velünk, tudjuk, megvakít a fény, alig látunk valamit abból, amit másképp látni tudnánk. Csak a festészet tudja felmutatni egyszerre, a maga valóságában, ezt a relációt. Mert a festészet más realizmussal dolgozik, mint amivel hétköznapi érzékelésünk közben dolgozunk. Többet tud, másként tud. S ezért másként is mutat meg.

Van Gogh *A magvető* című festménye ennek a más valóságnak ered a nyomába. A Nap tettét próbálja bemutatni. De ehhez egy másik Napot mutat be számunkra, mint amihez normálisan hozzá vagyunk szokva. Jó tudni ezt kezdetektől: a festé-

szetnek nem a valóság képével van dolga. Nem leképezi, hanem látványként, sajátos festői eszközeivel alkotja újjá a valóságnak a festőben kavargó lenyomatát. Innen nem kell semmi valóságosat számon kérni egy festményen. Szemlélni kell a képet, és hagyni, hogy érvényesítse saját szuverén ikonicitását. Hogy ősképpé válhasson. Ha van ennek relevanciája, ezzel többet tudunk meg a valóságról, mint amit bármilyen realizmus meg tudna mutatni.

A Világot fogjuk másként látni rajta keresztül.

A Nap uralma alá vont Világot látjuk Van Gogh festményén. A Nap nemcsak a horizontot ragyogja szét, minden érzékelhetőt bevon, életre kelt. Forrás, de van benne valami ijesztő is. Ahogy a legtöbb Van Gogh festményen, ezen a képen is az érzékelés paroxizmusát láthatjuk működés közben. Dől a fény, de nemcsak kívülről, hanem mintha a dolgok mélyéről törne elő. Mintha minden, ami látszik, önmaga túllépésében lenne. A dolgok tagadni próbálják körvonalait, a búzatábla beleoldódik a Napba, belülről izzik a szántó föld. Az, ami megmutatja az egészet, nem az Ész fénye, lehet csak a szereteté, ami azonban veszélyesen közel áll az őrülethez. Sarjadás, mint megfékezett robbanás. Vajon mi tud ebből előállni? „A sárga színben ragyog a legtisztábban a szeretet.” Ezt Van Gogh írta egyik levelében. Véleményem szerint, Van Goghnál ez a szeretet bármikor túlszeretésbe csaphat át. Én inkább a rajongást

látom az ő sárga színeiben lobogni. Csak a sóvárgást a szeretet után.

De a Nap mindenben benne van. Nincs hová elbújni, nem lehet kitérni előle. Látni kell. És megmutatni. Minden festményről ezt tanuljuk.

A magvető ezen a világon sétál át. Neki dolga van ebben a világban. Átvág a ragyogáson. Maga is védtelen, mert mindenhol elér a fény. Magának is látszania kell, nem bújhat el a Nap elől. Még egy fekete négyzet mögé se tudna elrejtőzni. Nem tehet mást, termékennyé kell válnia, el kell szórnia magjait, hogy a földbe juszanak és kicsirázhassak. Kitettség ez, kockázat. Elviselni a Nap csapásait, és úgy válni termékennyé! Végső soron, én ezt a felszólítást látom ki ebből a festményből.

Elszórtam a magva-
im. Tudom, termékeny
talajra fognak hullni. Most
már csak azt kell kivár-
nom, mi sarjad ki belőlük.

Radics Viktória

Kedves Dénes! Meg vagyok rendülve: micsoda jó projekt, festményekről együtt tűnődni! Titok számomra, hogy miért van így, de igazából képtárakban voltam életem során zavartalanul elégedett, átkerültem egyfajta „módosult tudatállapotba”, amit nem is tudnék másmilyenhez hasonlítani. Megjegyzem, nem sok alkalmam volt elsőrendű képtárakban, múzeumokban bóklászni, azonban jó tíz-tizenöt éve egy svájci ösztöndíjam lehetővé tette, hogy áldozzak-e vágyamnak. Képes voltam fél napokat utazni, hogy eljussak egy-egy kiállításra vagy múzeumba – a gazdag svájciak a 20. században föl tudták vásárolni a jelentékeny műalkotásokat, és az engem leginkább érdeklő 19-20. századi művészek drága alkotásai ott lógtak a falon egy-egy svájci város galériájában. Remek időszakos kiállítások is voltak, kölcsön-képekből. Van Gogh egyik naplementésnapos festményével is valahol Svájcban találkoztam, most is emlékszem, amint lecövekelttem előtte.

Nem ez volt az, amit te mutatsz, hanem egy másik – sok hasonló festménye van neki. Azon is ugyanilyen hangsúlyos volt a Nap.

Azért volt oly boldogító képtárakban járni, ellenni a festett terekben – ezekben a svájci galériákban és múzeumokban nem volt tömeg, nemegyszer egyedül voltam –, mert nem kellett gondolkodni. Mást se kellett tenni, mint hagyni, hogy „kikapcsolódj” és megengedni, hogy a kép hasson rád – ez az a „módosult tudatállapot”, nincsenek sem gyakorlati, sem intellektuális problémák, látvány van, amit csupán percipiálni kell. Rájössz, hogy nem is olyan könnyű az a „csupán”, az agy elhallgattatása. Az agyunk rá van szoktatva arra, hogy mindig fürge legyen és hasznos információkkal lásson el bennünket. Képtárban lenni neki haszontalan. A színek „előállításában” amúgy nem is olyan jó, folyton átlagol.

Amit átlépek a képtár küszöbét, rám köszönt ez az állapot, és mentesülök az életem gyakorta többé-kevésbé kínos ügyeitől-bajaitól. Meg részint magamtól is, most nem én vagyok fontos, én csupán egy látogatóvá egyszerűsödöm, hanem a kép. Ami nem mond semmit verbá-

lisan, csak közöl valamit vizuálisan, amit nem is kell szavakba öltened.

Most viszont, hiszen ez a mi kísérleti akciónk, kell.

Ez a bizonyos „mentesülés” azt is jelenti, hogy most másfajta közlésekre készülj fel, állítsd át magad. Most nem vagy szavakra ítélt irodalmár, és nem is kérdés, hogy ki vagy, nem vagy senki, most a kép a főszereplő.

Először is élvezel. Gyönyörben van részed a festett mű előtt. Én gyakran azt éreztem, hogy a kép éppenséggel a valóságot hozza elém, azt a valóságot, amit egyébként az elmebeli elfoglaltságaim vagy a sürgölődéseim miatt nem látok. És azt érzem, hogy

Gyönyörben van részed a festett mű előtt. Én gyakran azt éreztem, hogy a kép éppenséggel a valóságot hozza elém, azt a valóságot, amit egyébként az elmebeli elfoglaltságaim vagy a sürgölődéseim miatt nem látok. És azt érzem, hogy a valóság most más, másmilyen, mint amilyenek az intellektuális, információéhes tudatom vélte.

(Radics Viktória)

a valóság most más, másmilyen, mint amilyennek az intellektuális, információéhes tudatom vélte.

Ha Van Gogh „Magvető”-jét nézem – maradjunk most ennél a változatnál, amit te idézel, akkor hatalmába kerít a Nap, ez a „nukleáris tűzgolyó”, ahogy egy fizikus nevezi, és érzem, érzékelem, hogy az abszolút életadó, nem princípiumnál, hanem kozmikus, asztrofizikai és kvantumfizikai valóságnál időzöm, ami tényleg abszolútum, hiszen az élet fő föltétele ezen a bolygón. A mitológiák, vallások és a szigorú természettudomány „igazsága” e ponton találkozik. A Nap az isten.

Ha késő délután, az alkonyat közeledtekor – a kép egyik lehetséges címe, az én albumomban legalábbis ezt írja alatta: „Magvető, lemenő nappal” – néhány másodperc erejéig szembe tudsz nézni a Nappal, akkor az ilyen kiterjedt, ilyen szétsugárzó, mint ezen a képen, a szemedet érő egész horizontot besugározza. Mindössze néhány másodpercig bírod ki, a lassan lemenő nap esetében, egyébként még kevesebb ideig.

Én egyébként tudatában szoktam lenni a Napnak. Amikor a sűrű felhők, a borult ég miatt egyáltalán nem látszik, amikor csak diffúz, szórt fény van, akkor tudom, hogy hiányzik. Arra is szoktam gondolni, hogy közvetlen napsugárzás nélkül nappal elvész a látvány éltető eleme, a fénylő fény, és nincs az a táj, ami felragyogó napfény híján teljesen kibontakozna. Olyankor is van persze világosság, de nincsenek direkt fények, és nem „jön ki” a táj lényege, mert éles árnyékok sincsenek. Van Gogh-ot is az éles fény érdekelte, a „felfokozott sárga”, amikor a színek és a formák kiélesednek. Azért is szerette annyira Provence-t, mert ott sokat süt a nap, gyakran fürdik napfényben a táj, a napfény tisztább, intenzívebb, mint az észak-francia vagy a holland égbolt alatt. A párizsi szürkének miatt „szökött” Arles-ba. Amint én is a pesti szürkének miatt menekültem ide, délebbre, a nagy égbolt alá.

Fantasztikus, ahogy Van Gogh az éltető energiát lefesti a Nappal, az erős-sárga koronggal operálva. Hogy ő mit érzékelt a természetben barangolva és festve, a természet színeit beszíva, azt csak találgathatjuk, mert kevesek képesek olyan intenzíven átélni a természet energikusságát. Amit, a teremtést ő össze is kötött a termeléssel, a terméssel, a búzamezőkkel, az aratással.

Meglehet, ezen a festményen túl közvetlenül összekötötte az érett búzamezőket és az újabb vetést, ám bár van olyan, hogy már késő nyáron vagy kora

ősszel vetnek a földművesek, ez a másodvetés, vagy takarónövényt vetnek gyorsan talajjavítás céljából. Az aratást követő felszántás után Provence-ben elvetették a következő évi búzát vagy árpat. Az is lehetséges, sőt valószínűbb, hogy a festő sűrített, és összekomponálta a két ciklust, az aratást és a vetést.

Ez a föld a kékjei folytán vízerzetű, a barnái, sárgái, fehérei mintha a víz csillogását idéznék. Arles városa nagyon közel van a Földközi-tengerhez, Saintes-Maries-de-la-Mer a legközelebbi tengerparti település, ahol Van Gogh is járt és festett is ott. Az egész Provence mediterrán hangulatú, ezt szerette benne legjobban a festő. Itt földtengert festett.

A már-már vízen járó földműves legény a képen szinte hetykének látszik, nagy, bátor, könnyed léptekkel halad átlósan (akárha mozogna a képen, látni, amint a karja lendül). Ez az ő földje, ez az ő értelmes munkája, mely vezeti az életében. A Nap támogatja őt (hátról), megvilágítja, és nemcsak ő, a Nap is szórja kincseit a földre, mely vízhez és az éghez hasonló. Mondhatni-e, hogy az ég és a felszántott föld színe felcserélődött? Igen, de mégsem érezzük túlzásnak a sárga eluralkodását az égen. Szeretjük, hogy a képről a Nap a szemünkbe világít, anélkül, hogy zavarna, és itt most szembe tudunk nézni a sugárzó Nappal.

Erről a festményéről Van Gogh azt írja egy leveleiben, hogy nyugodtabb, mint a többi. Szerintem azért, mert belefestette a magvető földművest, tehát az emberi munkát harmonikusan összekötötte a természet „munkájával”. A harmóniateremtés par excellence festői munka. A festő is arra vágyott, hogy értelmes életet éljen, hogy magot vessen, ezért akart volna művésztelepet létrehozni Arles-ban. Ez az ő akciója tragikusan nem sikerült. Váltig küzdött a kérdéssel, hogy az ő festői munkája – mert rengeteget dolgozott -- mit ér, az ő termése nyom-e annyit a mérlegen, mint a paraszté.

Végezetül egy elméleti fizikust, Carlo Rovellit szeretném idézni, mert szerintem Van Gogh természetképeivel találkozáskor is ilyen rádöbbenésben lehet részünk: „Mentális szerveződésünk, ez a sérülékeny burok alig valamivel több ügyetlen eszköznél, s vele hajózunk e fényárban úszó, mágikus kaleidoszkóp végtelen rejtélyei közt: elképedve döbbenünk rá, hogy ebben létezzünk, és ezt hívjuk világunknak.” (Balázs István ford.) Megint újragondolni a természetet – ez az intenció vezérli a természettudóst. És a természetfestészet is efelé irányít: nézzed, ez, ilyen a természet, láttad te már ilyennek?

Gálfalvi Ágnes

Bázis-klub Kassán

Tavalyi közép-európai könyves kalandozásaim után ismét útra kelek, ezúttal Kassára, a Bázis-klub szeptember 28-i rendezvényére. A beszélgetés-sorozat, amelynek Karádi Éva, a *Magyar Lettre Internationale* főszerkesztője, számos európai irodalmi rendezvény szervezője a *Dunának, Oltnak egy a hangja* nevet adta, a közép-európaiság témakörébe tartozó kiadványokról szól: bemutatja friss könyveit a felvidéki Abacus+ Kiadó, amelynek munkatársai aktív Bázis-tagok, emellett szó lesz három olyan könyvről, illetve lapszámról, amely a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválra jelenik meg.

Idén az immár évek óta ősszel megrendezett Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál díszvendége Románia. A román írott kultúra október 2–5. közötti seregszemléjéhez további programok csatlakoznak, közép-európai konnotációkkal gazdagítva referenciáit.

Vályi Horváth Erika műfordító
és Juhász Rokko költő, képzőművész

A Bázis-klub helyszíne a kassai Thália Színház Márai Stúdiója. Cselényi Fodor Olívia szervező fogad minket. Az Abacus+ Kiadó új és készülő könyveit a kiadói csapat két tagja: Vályi Horváth Erika műfordító és Juhász Rokko költő, képzőművész mutatja be. A harmadik, Deák Renáta most nincs itt. A fiatal, egy éve alapított kiadó portfóliójában kiemelt helyet kapnak a műfordítások: amellett, hogy szlovák szerzőket adnak ki magyarul,

fordított irányban is működnek, gyakorlatba ültetve a multikulturalitást.

A Duna-antológia készülő szlovák és román kiadásáról Király Edit beszél (előbbi az Abacus+ gondozásában fog megjelenni). A *folyó* című kötet ugyanis egy másfajta Duna-antológia; lényeges kiemelni, hogy nemcsak a magyar, hanem a világirodalomból válogat. A Kalligram által gondozott 2022-es magyar kiadás már a harmadik a sorban; a könyv eredetileg németül jelent meg *Der Fluss: Eine Donau-Anthologie der anderen Art* címen, ugyancsak Király Edit, valamint Olivia Spiridon nagyszombati származású, Tübingenben oktató irodalomtörténész szerkesztésében. Korábban szerbül is kiadták 2020-ban, és hamarosan olvashatjuk románul is. Király Edit felhívta a figyelmünket, hogy a szövegek kulcsszavak köré szerveződnek fejezetekbe. A Duna folyamatos önismeret a magyarok számára (ami nem mellesleg szellemes szójáték), ugyanakkor, mint Bán Zoltán András felhívja a figyelmünket az antológiáról közölt recenziójában, „az sem tagadható, hogy a magyar Duna tökéletesen kozmopolita is egyben, vagyis szellemileg fölöttébb világirodalmi jelenség a magyar irodalom történetében”. Nem véletlen, hogy Karádi Éva belefoglalja a Duna szót a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál köré évek óta szervezett szatellitprogramjai nevébe: Dunapest, illetve Dunafeszt. Idén a Könyvfesztivál előestéjén, október 1-jén a budapesti Három Holló kultúrkávézóban, majd a Könyvfesztivál farvizén, a szegedi Román Kulturális Intézetben a kassai Bázis-esttel majdnem megegyező forgatókönyv szerint követik egymást a közép-európai irodalmak együttlétezését demonstráló programok.

Ezután Adriana Babeți temesvári irodalomtörténész *Regényszótár a 20. századi közép-európai irodalomból* című monumentális vállalkozásáról

GÁLFALVI ÁGNES (1970, Marosvásárhely)
irodalomtörténész, műfordító, szerkesztő.

A *Műút* folyóirat legújabb számának kassai bemutatóján jobbra a folyóirat főszerkesztője, Jenei László

beszélgetünk Király Edittel és Jenei Lászlóval. A Regényszótár 257 huszadik századi regényt mutat be, amelyek mind kötődnek Közép-Európához. A nyelvek száma, amelyen íródtak, nem kevesebb, mint tizennégy, hiszen a szerkesztők Közép-Európa-meghatározása nem geopolitikai, hanem geokulturális alapú. Karádi Éva kitartó szervezőmunkájának köszönhetően a 2025-ös Nemzetközi Könyvfesztiválon a magyar olvasók is örülhetnek az eredetileg román nyelven megjelent Regényszótárnak, amelynek összeállításakor Adriana Babeți olyan magyar irodalomtörténészek szakértelmére támaszkodott, mint Balázs Imre József és Vallasek Júlia. A magyar nyelvű kötetet a budapesti Cser Kiadó jelentette meg, szerkesztője Csordás Gábor volt, és mielőtt a fordítócsapat munkához látott volna, a koncepció kialakításához Karádi Éva, Csordás Gábor és személyem mellett Dánél Mónika összehasonlító irodalomtörténész is hozzájárult.

A miskolci *Műút* folyóirat legújabb számában válogatás jelent meg *Kortárs román költészet és próza* címen. A *Műút* főszerkesztőjével, Jenei Lászlóval beszélgetünk a Demény Péter összeállította lapszámról. Mint a szerkesztői előszóból kiderül, igyekezett a bukarestieken kívül vidéki, sőt külföldi román szerzőket is bevenni, kevésbé ismert neveket az olyan rangos szerzőkön kívül, mint Mircea Cărtărescu vagy Matei Vișniec. A lapszám impozáns kivitelezésű, a grafikai tervezés Nagy-Balogh Györgyi érdeme.

Logikus egészé áll össze az őszi eleji maratoni Bázis-beszélgetés, gyönyörű, archaikus palóc rövid á-kkal, meg jómagam marosvásárhelyies, mindig röviden ejtett magánhangzóival előadva – utóbbiak egy esetben értelemzavarónak bizonyulnak, de remélem, a nagy történet ettől függetlenül érthető, a közép-európai narratívához hasonlóan.

Az emberek többségének vagy egy első autója. És van a többi. Most arról írunk, milyen is az, amikor lecseréljük az első járgányt. Hogyan éljük meg a régi autótól való búcsút, és milyen az újjal való találkozás? Milyen kedves, mókás emlékünknél van az elsővel, és milyen az újjal? Ma, mikor az *elromlott/megöregedett, tehát cseréld le* fogyasztói kultúrában élünk, vajon ragaszkodunk-e a tárgyainkhoz, eszközeinkhez? Ha már nyár van és autókázás, akkor most a négykerekű újakezdés a téma.

Magyari Sára rovata Autós újakezdés

(Balog Sára)

Az újra vágás, a gyors cserélhetőség ma már úgy belopózott a mindennapjainkba, hogy szinte észre sem vettük. Természetesnek tűnik, hogy amit ma használunk, azt holnap félretesszük – egy újabb, ígéretesebb darab kedvéért. Pedig néha érdemes lenne megállni egy pillanatra, megcirógatni a múltat és hálát adni azokért a személyes történetekért, amit régi kincseink adtak nekünk – legyen szó elnyűtt pólókról, kifogyott golyóstollakról vagy öreg, kissé rozsdás autókról.

A dolgoktól való könnyű megválás sosem volt erősségem. Emlékszem, anno temetést rendeztem a garázsban a házunk előtti parkból kivágott fenyőfáknak, és megsirattam őket, nem értettem, mi szükség a kivágásukra. Ragaszkodó típus vagyok, ilyenformán minden autóhoz is szorosan kötődtem, amelyek begördültek az életembe. Nem egy volt belőlük.

Az első emlékeimben élő négykerekű édesapám legendás, élénk Daciája. Ezt a csodát „vezetem” életemben először öt évesen. Ott és akkor teljesen biztos voltam benne, hogy az enyém a világ, én irányítok – pedig valójában nem én varázsoltam a pedálokkal, a mágus édesapám volt. Benne kérdeztem meg, hogy a Kárpát-medencében lehet-e fürödni – mai napig emlegeti a családot. Megsirattam, amikor eladták – felháborító módon a beleegyezésem nélkül –, amíg én táborban voltam. A narancssárga Opel (Nancsi), ami őt követte nem csak színében volt élénk. A napfényt hordozta magával a legszürkébb napokon is. Akkor vett tőle a család búcsút, mikor egy nyaralás alkalmával első látásra beleszeretett egy kerítésbe, szívét-lelkét összetörte, motorja nem duruzsolt többet. Emlékét a kicsinyített mézeskalács mása őrzi otthon, a műhely ablakában. Későbbi kék

testvére volt az első autó, amit hivatalosan, jogosítvánnyal vezettem. Elvitt fesztiválokra, bevezetett a viharban vezetés rejtelmébe, elhozott az egyetemre. Hosszú és félelmetes út volt – autópályán, addig nem látott többsávos, körforgalmakkal tarkított utakon átívelő, egy ismeretlen nagyvárosba.

Az első autó, amit egy idő után én is a sajátomnak kezdtem érezni, az a szürke Logan lett, amit a férjem vett annak idején. Házasság útján én is „tulajdonosa” lettem. Elvitt jó pár csillagfényes randira, vele tanultam meg igazán

jól vezetni, mikor kitartó társam volt az első munkahelyemre való ingázásban. Asszisztált három költözéskor, többször elrepített hazáig, s bár voltak koccanásaink, rázós útjaink, a mai napig hűségesen viszi terhét esőn, havon, fagyon át. Sokat mentegtük magunkat, mikor két éve arra az elhatározásra jutottunk, hogy ideje nyugdíjaztatni. Nem vontuk ki teljesen a forgalomból, de úgy döntöttünk, megérdemli a pihenést, átadhatja a terepet egy fiatalabb járgánynak. 2023 szeptemberében megvettük azt a fekete Seat Ibiza-t, ami házaspárként az első „nagy” befektetésünk volt. És bár a szívem egy darabja mindig a szürke Logan és a többi autó ülésén marad, mosolyogva ülök be az új családtag kormányára mögé, mert nem azt érzem, hogy valamit lezárok: az utak ugyanazok lesznek, de a történetek új szintet kapnak, a régi pedig velem utaznak tovább poggyászként a szívem hátsó ülésén.

(Magyari Sára)

Az én első autóm! Az én kék paripám! Írtam már róla többször a fészbuk-naplómban megörökít-

MAGYARI SÁRA nyelvész, újságíró, a PKE docense. 1976-ban született Nagybodófalván. Rovata van a Temesvári Rádióban és a Nyugati Jelenben. Legutóbbi kötete: *Tandem* (Holnap Könyvek Kiadó, 2024).

BALOG SÁRA (2000, Székelyudvarhely) magyartanár, a PKE volt hallgatója. Jelenleg a székelyhídi Petőfi Sándor Elméleti Líceumban dolgozik.

ve sírva nevetős kalandjainkat. Az igazság az, hogy valódi érzelmeket táplálok ezen járgány, vagy talán csak a közös élethelyzetek iránt. A lényeg, hogy 19 éves korom óta vezetek, de csak 35 éves koromra lett saját autóm. A köztes időben, mivel én önfenntartó voltam első pillanattól kezdve, néha vezetgettem egy-egy autót, hol a sulit, mert tárborba mentünk, hol a mostohaapámét, esetleg az öcsémét.

Emlékszem, olyan 25 éves koromtól már nagyon vágytam egy négykerekűre. Akkor még izgágább voltam, és a vonatok, buszok gyakran sztrájkoltak. Kolozsvárra ingáztam Temesvárról hetente hetente kétszer, mert ott voltam egyetemista, itthon meg dolgoztam. Jó lett volna egy autó. Nem kellett volna annyit stoppolni. Bár az tanított meg nagyon figyelni – főleg a férfiak viselkedését illetően.

Aztán tíz év türelem, várakozás, alkudozás, veszekedés után kezembe vettem a dolgokat. Pontosabban a kormánykereket. Ismerőstől vásároltam, aki nagyon vigyázott rá. Ő is nő volt, sőt, Tünde, és pedagógus. A Golfal 14 évig voltunk együtt jóban-rosszban. Volt sok utazás: itthon és otthon, az országban és külföldön, sőt, nagyon külföldön. Érdekes útítársak, különböző segédpilóták. Volt, aki megérdemelte, hogy vezesse, és volt, aki nem. Vittünk kisbabát benne és menyasszonyt, haldokló nagymamát és alvó ötévest, szerelmet és elválást, táborcuccot és könyvtárnyi könyvet. Benne van az életem. A munkám. A kitartásom. Az erőm. Sokszor éreztem, hogy nagyon hasonlítunk: 25-ön túl, kicsit kéken, kicsit megkarcolva, de eljutva bárhova, nem ismerve lehetetlent.

Aztán az ember belátja, hogy mindennek és mindenkinek lejár az ideje. Gondosan gyűjtögettem az új autóra: nemcsak pénzt, hanem információkat is. Nem volt fontos a márkája, sem a kütyüi, még a színe sem. Azt volt a lényeg, legyen magasabb, hogy jobban lássak, és könnyebben szálljak ki-be. Mert az évek alatt a felső emeletemen és az alsón kezdtek kisebb-nagyobb elkopások létrejönni.

Külön kutatói munkába került, hogy kiszűrjem azt, ami nekem való. Legyen célszerű! Lehessen javítani könnyen, sok helyen; fogyasszon keveset; ne legyen új; beférjek vele olyan helyekre, mint a másikkal. Így találtuk meg a Kadjart.

Ez is kék. Szép vonalú. Nagy a csomagtartója. Halk. Könnyen kiszállok, beszálok. Befér, ahova kell. Igaz, túl sok gomb van rajta. És automata sebváltós. Ez nem volt számomra fontos, de így alakult. S gondoltam, ha már ilyen jó az ár-érték arány, akkor ennyi befér. Még csak négy hónapja vagyunk együtt, de

már voltak mókás helyzeteink. Például az első utunk hazafelé éles szóváltásba torkollott. Pedig csak én voltam az egyedüli ember, de a kocsit visszafelest. Beállítottam a navigációs rendszert, amihez van képernyő is a műszerfalon. És hangszórók is – valahol. Amelyek maximumra voltak állítva. Gyakorlatilag úgy megijedtem, mikor megszólalt, hogy félrekaptam a kormányt. Megálltam és megpróbáltam lehúzni a hangot. Miközben hangosan üvöltötte: *Haladj tovább előre!* Én meg: *Hallgass már el!* Aztán mikor azt kiabáltam neki, hogy ha nem hallgat, visszaviszem az előző tulajhoz, elhallgatott. Jó, biztos közben megnyomtam valamit, de arra nem emlékszem, hogy mit. Azóta csend van. Szerintem megtanulta a leckét. Vagy én nem piszkáltam hozzá ahhoz a gombhoz.

Az is emlékezetes, mikor az első esti utunk volt. Azt mondták a fiúk, ez az autó automata. Önmaga vált sebességet. Önmagától beindul az ablaktörlő, ha esik. Önmagától felkapcsolódnak a lámpák. Ezt még láttam is: megnyomom az indítógombot s bekapcsol a motor, a lámpák, a légkondi és még ki tudja, mi, amiről én nem is tudok. Szóval teljesen megnyugodva indultam a sötétben is. Meg láttam is nagyon jól. Aztán a mellettem ülő szól, hogy fel kéne kapcsolni a lámpákat. Mintha szőkenő lennék! Még rosszul is esett. Mondtam is, azok már égnek meg különben is: ez automata. Csak aztán kiderült, hogy ez a szó nem pont azt jelenti, amit én gondoltam, hogy jelent. Mert az esti fényeket én kell felkapcsoljam az ujjacskáimmal. Igaz, nem látok ettől jobban, de így kell csinálni és kész. Szóval nem pont olyan automata, mint ahogyan én gondoltam.

Ami nagyon klassz, hogy van horgom is. Bár szerintem sosem fogom használni, de ijesztgetésnek pont jó. Aki túl közel jön, megüti magát, nekem meg kutya bajom sem lesz. És az is vagány, hogy van tolatóradarom, bár, evvel a megnevezéssel sem vagyok kibékülve, mert nem csak rükvercben vinyog, hanem elől-hátul-oldalt is. Szóval egy teljes parkolási sípólásvezérlő. Azért én a fülem helyett jobban szeretek a szememre hagyatkozni parkoláskor, így, mikor már pirosan óbégatott a rendszer, leálltam és lemértem: még kétfényrnyi hely van minden irányban. Ez megnyugtat. Tudom, hogy segítőeszköz, biztonságra törekszik, de azért ne essünk túlzásokba. Nem a nagy prérin autózom. El kell fénni városokban.

Szóval ismerkedünk, tanuljuk egymást. Jó autó. Szép autó. Nekem való. De nem szándékozom 14 évig vele lenni. Talán, mert van egy álomautóm, vagy mert ennek is lejár az ideje. Vagy az enyém jár le, és akkor újra kell gondolni. Mert szükség törvényt bont.

Kirkósa Enikő

A Nyugattal az iskolapadban

A sajtóolvasás lehetőségei középiskolások irodalmi és nyelvi kompetenciáinak fejlesztésében

Jelen tanulmány egy tudományos-módszertani szakdolgozat összefoglalója: 9–12. osztályos diákok irodalmi és nyelvi kompetenciáinak fejlesztési módjait vizsgálom a *Nyugat* folyóirat tanulmányozásán keresztül. Hogy miért éppen a múlt század elejének ezt a sajtóterméke volt a kutatás tárgya? A folyóirat régebbi és újabb méltatásai egyöntetűen az újjító jelleget, az európai kitekintést, az alkotói szabadságot, a művészi színvonalat emelik ki. Tverdota György a *Nyugat népe* című tanulmánykötet végére szánt értekezésében József Attila sorait parafrázálva mondja: „A Nyugattal foglalkozni közvetve önismertetet, önmagunkkal való szembenézést is jelent. Önnön magunkra, eredetünkre tekintünk alá itt.”¹ Mindazok az értékek, melyeket működésének négy évtizede alatt képviselt (nyitottság, széles körű tájékozottság, társadalmi és művészi kérdések iránti fogékonyság, kritikus objektivitás) úgy gondolom, minden igényes sajtótermék kortól független ismérvei. Ha a cél az, hogy a diákok művelt olvasóvá váljanak, akkor ennek a feltétele ezeknek a jegyeknek az azonosítása, hogy a fiatalok mindennapi életükben is legyenek képesek a felszínes szórakoztatás és az igényes tájékoztatás között különbségtételre.

A *Nyugat* tanulmányozására azért ajánlatos több időt fordítani a középiskolai magyartanításban, mert ezen keresztül sajátíthatók el legjobban a lírai művek elemzésének, értelmezésének szempontjai, a lírai beszédmódok, a képalkotás sajátosságai. Az irodalmi szövegeknek a megértéséhez egyrészt közelebb vihet annak a korszaknak az ismerete, amelyben megszülettek, másrészt a folyóirat egy olyan fajta publikációs felülete, megnyilatkozási tere volt az alkotóknak, mely másfajta rálátást teremthet a művekre és magukra az alkotókra is. Azáltal, hogy a folyóiraton belül másfajta szövegekkel is találkoznak a diákok, mint amik a különböző verses- vagy novelláskötetekben, tankönyvekben is megtalálhatók, tágabb összefüggésbe tudják helyezni a különböző alkotói életműveket, nagyobb érdeklődéssel

KIRKÓSA ENIKŐ (1972, Nagyvárad) magyartanár, a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen tanult magyar nyelv és irodalom–angol nyelv és irodalom szakon. 2003 óta az Ady Endre Elméleti Líceum magyartanára. Kedvelt területe a szövegek intertextualitásának vizsgálata.

fordulnak egy-egy szerző felé, jobban rögzül az egyes szerzők, szerzőcsoportok elhelyezése az irodalomtörténeti korszakon belül, gyakorolják az önálló véleményalkotást, a gondolatok érvekkel alátámasztott szabad kifejtését, illetve felfedezik a szövegtípusok, műfajok és a kommunikációs funkció összefüggését a változatos formájú, műfajiságú és témájú szövegekkel való találkozás során.

A *Nyugat* tanítása során a projektorientált vagy projektszerű tanulást választottam. Ezt négy nagyobb tematikus tanulási egység köré építettem: a) a *Nyugat* szellemi környezete, programja, céljai, törekvései, b) *Nyugat*-irodalom – kávéházi irodalom, c) alkotói szerepek tanulmányban és versben, d) *Nyugat* – Ady Endre – Nagyvárad. A projekt munkát a *Nyugat* folyóirat eredeti példányainak lapozgatása előzte meg. A folyóirattal való első találkozást a lap megjelenési formájával, tartalmával kapcsolatos általános észrevételek, előfeltevések megfogalmazása követte. A feladatok megválasztásánál arra törekedtem, hogy helyet kapjanak közöttük olyanok, melyek a diákok kreativitását, szóbeli és írásbeli megnyilvánulását, önálló kutatását, szabad véleményalkotását, értelmező képességét helyezik a középpontba. A frontális munka mellett a csoportmunka szervezési formájával éltem, mivel ez fellelkesíti a hagyományos tanóra keretét, megteremti a közös gondolkodás lehetőségét, az ötletek és elképzelések egymással való szembesítését, a vélemények ütköztetését, majd a közös álláspont kialakítását.

¹ Tverdota 2009., 420.

A *Nyugat* szellemi környezetével, programjával, céljaival való ismerkedést több lépésben valósítottam meg. Első lépésben a *Nyugatot* megelőző folyóiratok, a *Budapesti Napló*, a *Huszedik Század*, a *Vasárnapi Újság*, a *Budapesti Szemle*, az *Új Idők* és *A Hét* című folyóiratok világgképéről, céljairól olvastak ismertetőt, majd ezekből kiemelték azokat a vonatkozásokat, melyek – szerintük – az olvasóközönség megnyerését szolgálhatták. Ezek után a szellemi előzmények után azt néztük meg, mi az a program, ami alapján a *Nyugat* meghatározta önmagát, és mi az, amivel mi is azonosulni tudunk. Elhangzott, a *Nyugat* a modern magyar irodalom megteremtője, amely bírálta az elmaradottságot és a konzervativizmust, modern európai szellemiséget képviselt. Ennek igazolásaképpen a diákoknak meg kellett keresniük a *Nyugatban* megjelenő írásokban azokat a vonatkozásokat, melyek ezeket a jellemzőket alátámasztják. Három szöveggel dolgoztunk ebben a feladatban: Ignotus: Kelet népe, Schöpflin Aladár: Az új magyar irodalom, Schöpflin Aladár: A város. E olyan kérdéseket tárgyalnak, melyek a ma gondolkodóit is foglalkoztatják: Milyen kötelezettségekkel jár nemzeti identitásunk? Mi adhatja meg egy irodalmi mű értékét? Miben nyilvánul meg a „generációs különbség”? Mivel a szövegek nem azonos nehézségűek, ezért az elvontabb Ignotus-cikket és az új magyar irodalomról szóló írást a többfajta szövegtípusban és elvontabb tartalmak megértésében jártas, tájékozottabb diákoknak osztottam ki, *A város* című cikk pedig az átlagos szövegértő-értelmező képességgel rendelkező diákokhoz került. A szövegek megértésében a kérdésekben megadott szempontok és a páros munka segítettek a tanulókat. A feladatok bemutatása után egyéni munkában pókhálóábra segítségével rögzítették a lap jellemzőit. Az asszociációs fűrtábra egyszerű változata ebben az esetben a *Nyugat* fogalmához a szövegekből vett információkat, fogalmakat, jelentéseket gyűjtötte össze és rögzítette. A következő lépésben a tanulók a *Nyugat* szerkesztőivel mint egyéni hangú és stílusú, gondolkodó, véleményt formáló emberekkel ismerkedtek műveiken, róluk szóló írásokon keresztül. A szövegek mind a *Nyugatban* jelentek meg, egy kivételével (Móricz Zsigmond írása) a diákok eredeti lelőhelyükön tudták olvasni őket. Szépirodalmi és publicisztikai stílusrétegbe tartozó szövegekkel egyaránt dolgoztak ebben a feladatban. Szépirodalmi szöveg az Ambrus Zoltáné: *Mozi* Bandi kalandjai (*Nyugat* 1912/14), illetve Gellért Oszkáré: A harmadik emeletről (*Nyugat* 1909/10-11), publicisztikai szövegek Móricz Zsigmondnak Osvát Ernőről és Fenyő Miksának Ady Endréről (*Nyugat* 1911/20) szóló írásai. Ady és Móricz neve ismert a diákok számára, de előbbiről ezúttal egy kortárs és író-társ személyes vallomásából tudhattak meg újat egy művének méltatásán keresztül. Újdonság volt, hogy nem

A Nyugat tanulmányozására azért ajánlatos több időt fordítani a középiskolai magyartanításban, mert ezen keresztül sajátíthatók el legjobban a lírai művek elemzésének, értelmezésének szempontjai, a lírai beszédmódok, a képalkotás sajátosságai.

a későbbi korok Ady-recepcióinak értekező modorában szólalt meg a szerző, hanem a személyes ismeretség bensőséges hangján, ami által úgy rajzolódott ki Ady Endréről, az embernek az alakja, hogy közben a szöveg szerzőjéről is általános képet kaptak. Móricz Zsigmond pedig írói indulására emlékezik vissza, miközben a lap főszerkesztőjének portréját is megrajzolja. Érdekessége a szövegnek a Hét krajcár *Nyugatban* való megjelenésének története, amiben megformálódik a pályakezdő Móricz Zsigmond alakja is. A szövegekkel ezúttal négy fős csoportokban dolgoztak, egy szöveggel több csoport is, tehát működtek a kontroll-csoportok. Közös megfigyelési szempont volt a szövegek témája, műfaja, a publicisztikák esetében ezt kiegészítette a szerző témában való jártasságának, tájékozottságának kiemelése, írásának felépítése, a szépirodalmi szövegek esetében pedig a szóképek jelentésképző szerepének felismerése, a költői és az elbeszélői szerepek azonosítása. A csoportok elolvasták a szerkesztőkhöz rendelt szövegeket, majd elkészítették a szerzői portrékat Osvát Ernőről, Fenyő Miksáról, Gellért Oszkáról és Ambrus Zoltánról.

A *Nyugat*-irodalom – kávéházi irodalom címet viselő tanulási egység beiktatását azért tartottam fontosnak, mert lehetőség nyílt az irodalom és a kulturális élet, az irodalom és a társasági élet 20. század eleji összefonódásait megvitatni, és arra, hogy a tanulók művelődéstörténeti tájékozottságra is szert tegyenek. Fenyő Miksa így írt ezzel kapcsolatban: „Aki e korszak irodalomtörténetét meg fogja írni, legjobban teszi, ha fejezetei címéül egy-egy kávéházat választ: „Royal, Club, Centrál, New York, Szabadság, Philadelphia, Modern.”² A projektnek

² Posta István-Pető Györgyi, 2014., 9.

Adyról az elmúlt évtizedek iskolai oktatása olyan egyoldalú képet alakított ki, amely ma is él az irodalomról szóló közbeszédben, Babitsról és Kosztolányiról pedig igen homályos az a tudás, amit a diák magával visz az iskolából.

ebben a részében a diákok ismereteket szereztek arról, milyen volt a korszak kávéházi kultúrája, milyen lehetett az a közeg, amelyben a *Nyugat* újságírói, szerkesztői is megfordultak, találkoztak, alkotnak. A múlt századi kávéházaknak ez a szerepe különösen felkeltette a diákok érdeklődését, a téma pedig lehetőséget teremtett arra, hogy megvitassuk azt, mennyire lehetnek a közösségi szórakozás mai terei alkalmasak hasonló szerep betöltésére, milyen funkciót töltenek be ma ezek a helyek, illetve ők milyen helyet, teret látnak ma alkalmasnak az elmélyedésre, alkotásra. Ugyanakkor lehetőséget teremtett a művelődés- és helytörténeti tájékozódásra, hiszen a múlt század elején Nagyvárad is a kávéházak városa volt. Választható feladat volt a nagyváradi kávéházakról szóló adatgyűjtés, különös tekintettel ezeknek a kávéházaknak a szerepére Ady Endre életében.

A kávéházi kultúrával való ismerkedés Szini Gyula a *Nyugat* 1917/1. számában megjelent Irodalmi kávéházak című szövege kijelölt részleteinek elolvasásával kezdődött. A nyugat-európai kávéházakról szóló leírások alapján azonosítani lehetett azokat az általános jellemzőket, melyek a kávéházakat mint a nagyvárosi kultúra társasági fórumait meghatározták, illetve azokat a helyi sajátosságokat, melyek csak az egyes nagyvárosi kávéházakra voltak jellemzőek. Szini Gyula szövege a párizsi, londoni, római, bécsi kávéházakról adott érzékletes leírásokat. A szövegben olvasott kávéházak közül a diákok kiválasztottak egyet, amelyik leginkább elnyerte a tetszésüket, és amelyikbe szívesen elmennének. A választást esszében indokolták meg. Az esszéírás minden esetben arra ösztönzi a tanulókat, hogy átgondolják, saját életükben mihez tudják kapcsolni az olvasottakat. Nincs semmilyen szerkezeti kötöttsége, az írás ebben az esetben a gondolkodás eszközeként nyer értelmet. Azoknak a diákoknak ment könnyebben, akik szívesen írnak személyes jellegű dolgokról, és könnyebben reflektálnak az olvasottakra.

A kávéházi hétköznapi megismerése lehetőséget ad arra, hogy különböző publicisztikai műfajokban alkossanak szöveget, de annak is, hogy – a kávéházakban alkotó művészek gyakorlatát követve – maguk is szépirodalmi műfajokban alkossanak. Ez a tanulási tevékenység egyfajta alkotói műhelyként működött, amelyben a diákok saját érdeklődésüknek, íráskészségüknek, nyelvi-irodalmi műveltségüknek megfelelően választottak a javasolt témák közül. A választás szabadsága mindig erős motiváló tényező, az önálló döntés lehetősége, a feladat változatos megoldási lehetőségei tág teret biztosítanak nemcsak a kreatitásnak, de az önkifejezésnek, a személyességnek is. Pethőné Nagy Csilla írta erről a módszerről: „Támogat abban, hogy olvasóként írjunk, illetve íróként olvassunk.”³ Ebben a feladatban témákat és műfajokat jelöltem ki: tudósítás (pl. Elfogyott a tinta a Centrálban), interjú (pl. Új kötete jelent meg az ismert írónak), pályázati levél (pl. A pályázat üzemeltetési jogának elnyerése, jegyzet (pl. Nagy a füst a New Yorkban), nyílt levél (pl. a szolgáltatások körének bővítése), vers (tetszőleges), novella (tetszőleges). A legnépszerűbb műfajnak az interjú, a tudósítás és a nyílt levél bizonyult, de volt, aki novellával is megpróbálkozott. Ezt követte Kosztolányi Dezső egyik Esti Kornél-novellája budapesti New York kávéházról szóló részletének elolvasása. A figyelmet ezúttal a szépirodalmi szöveg „másságára”, a leírás érzékletességére, szemléletességére irányítottam. A szépirodalmi szöveg nyelvének megfigyelése egyúttal ráirányította a figyelmet a klasszikus modernség stílusújítására, az impresszionizmus stílusjegyeinek az epikában való megjelenésére is. Az általuk alkotott szöveggel való összehasonlítást szemponttáblázat alapján végezték.

Az Alkotói szerepek tanulmányban és versben című tanulási egység azt a célt szolgálta, hogy a végzős diákok megismerjék azt az újfajta lírai beszédmódot és költői szereptípusokat, melyek a lírai szövegek értő olvasását és értelmezését segítik elő. A lírai szereplehetőségeket a *Nyugat* három prominens alkotójánál vizsgáltam, Ady Endrénél, Babits Mihálynál és Kosztolányi Dezsőnél. Az ő lírai látásmódjuk, önértelmezésük, művész- és művészetfelfogásuk meghatározta a korszak művészetéről. A művész, az író szerepéről alkotott képét is. Adyról az elmúlt évtizedek iskolai oktatása olyan egyoldalú képet alakított ki, amely ma is él az irodalomról szóló közbeszédben, Babitsról és Kosztolányiról pedig igen homályos az a tudás, amit a diák magával visz az iskolából. Inkább egy-egy mű az, ami ezt a tudást meghatározza, olyan művek, melyeken

³ Pethőné Nagy Csilla: 2013., 9.

keresztül az alkotók stílusirányzatokba beilleszthetőkké válnak. A módszer lényege az volt, hogy a három alkotó lírája úgy váljék megközelíthetővé a diákok számára, hogy a kötetekben fellelhető műveken kívül elolvassák azokat az írásokat is, melyekben más módon fogalmazódik meg a költői szerepfelfogás. Ady, Babits, Kosztolányi a Nyugatban jelentették meg azokat a tanulmányokat, melyek értekező vagy vallomások hangnemben szóltak emberi-művészi hovatartozásról, elvekről, eszményekről. A másfajta megnyilvánulási tér másfajta megszólalási módot eredményez, mint a kötetek versei vagy elbeszélései, így költői-írói mivoltuknak is másfajta megközelítési módját kínálják. Ennek a vizsgálata vezethet el a lírában és szépprózában megnyilvánuló szerepek megértéséhez.

Ady lírai szerepeinek vizsgálatához két szöveget jelöltem ki. Az egyik a *Nyugat* 1908/1. számában megjelent A magyar Pimodán, a másik pedig a költői szerepek sokaságát felvonultató Az ős Kaján. Babits Mihály lírai nyelvének megközelítése már nehezebbnek bizonyult. Pethőné Nagy Csilla 11.-es irodalomkönyvének Babitsról szóló bevezető fejezetében idézi Nemes Nagy Ágnes *A hegyi költő* című tanulmányának részletét: „Babits lírájának két alapvető jellemzője van. (...) Az egyik, hogy más érdekli, mint általában a költőket, különösen a magyar költőket; a másik, hogy más viszonyban költői tárgyával, mint bárki előtte a magyar irodalomban.”⁴ Ez a másfajta érdeklődés és ennek a lírában való kivételése teszi Babits költészetét nehezebben értelmezhetővé, mint az Adyét. A kiindulópont itt is az a felület volt, melyen a babitsi költészet legfontosabb elemei, a szerepről, a személyiségről és a költészetről szóló gondolatok vallomásokban és esszéikben megjelentek. Az Örökké ég a felhők mögött című esszé, melynek alcíme Vallomás helyett hitvallás előlegezi az erkölcsi és művészi önértelmező szándékot. A hitvallás elolvasását, megvitatását követte a Cigány a siralomházban című vers. A lírai szöveggel való foglalkozást az indokolta, hogy ugyanúgy a költészet, a művészet szerepéről szól, és saját költészetfelfogásáról vall benne, mint a Hitvallásban, csak más nyelvi eszközökkel, áttételesen. Kosztolányi Dezső alkotóművészetét korunk irodalmi tudata egyre jelentősebbnek ítéli meg. A mai irodalom időszerűnek érzi a művek szemléleti és poétikai problémáit. A 20. század végén a *Nyugat* első nemzedékéből Kosztolányi foglalkoztatta legtöbbet az értelmezőket. Lírában, szépprózában, az esszéírás területén is kiemelkedőt alkotott, ezért lenne érdemes

a középiskolában több időt szánni írásművészetének megismertetésére. Legtöbbször egy-két impresszionista vers, egy-két szerepvers, kilencedik osztályban A kulcs című novella, majd tizenkettedikben az Édes Anna, az Esti Kornél azok a művek, melyeken keresztül diákjaink Kosztolányival megismerkednek. Holott az ő művészetére „alkalmas arra, hogy a gyerekek mai világtapasztalatait beemeljük a magyarórai megbeszélésekbe.”⁵ E néhány művön keresztül is kirajzolódnak azok a kérdések, melyek a lírikus és a prózaíró Kosztolányit is foglalkoztatták: a múlttal való szembesülés, az emlékezés, a tudattalan világa, a lét végessége, az emberi lélek mélységei. A szerepértelmezéshez a *Nyugat* 1930/4-es számában megjelent *Lenni vagy nem lenni* című tanulmány adta a kiindulópontot. Az egyéni olvasást a mindennapi életben „játszott” szerepekről és szerepjátékokról való gondolkodás követte, ami a szövegről való gondolkodást is jelentette. A beszélgetés során a gyerekeknek alkalmuk volt megosztani saját személyes tapasztalataikat, és kifejteni a véleményüket. A szegény kisgyermek panaszai kötet címről pókhálóábra segítségével gondolkodtak el, arra keresve válaszlehetőségeket, hogy miről „panaszokodhat” ez a kisgyerek. A kettős nézőpont, a felnőtt beszélő és a felidézett gyermek nézőpontja lehetővé teszi a szerepjátékot, amely által az „én” másként is megtapasztalhatja önmagát. A következtetéshez eljutó diák számára így válik nyilvánvalóvá, hogy Kosztolányi szerepfelfogása az önmegértés és önmegismerés felé vezető utat mutatja. Hogy az emberi lét olyan mélyrétegei felé és le ez a líra, amely a századelő lélektani érdeklődéséhez is kapcsolódik, de alapvetően Kosztolányi lelki alkatából, az ön- és világértés vágyából fakad. A három költői szerepről szóló tanulási egység bevezetőül szolgálhat a *Nyugat* nagyobb költői életműveinek tárgyalásához. Az esszéikben, prózai írásokban megnyilvánuló szerepfelfogások pedig lehetőséget teremtenek a párhuzamos értelmezésekre, az összefüggések felfedezésére és magyarázatára.

A *Nyugat, Ady Endre és Nagyvárad* címet viselő tanulási egységnek hármas célja volt: egyrészt a diákok számára úgy nyújtani betekintést Ady Endre életébe, hogy közben azzal az irodalmi közeggel is megismerkedjenek, melynek a költő részese és alakítója volt, másrészt alkalmat adni számukra arra, hogy a század eleji Várad kulturális környezetével mint a korabeli irodalmi élet termékenyítő közegével is megismerkedjenek, harmadszorban arra ösztönözzék őket, hogy a megszerzett ismereteket úgy rendezzék, rendszerezzék, újakat gyűjtsenek hozzájuk,

⁴ Pethőné Nagy Csilla 2013, 64.

⁵ Gordon Győri János 2006., 392.

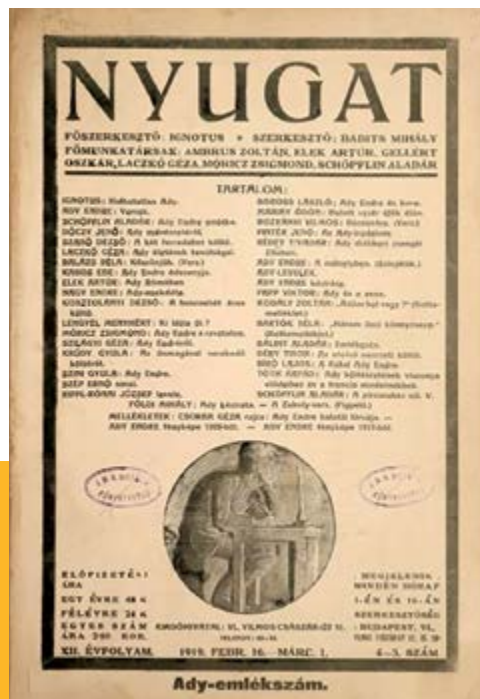
Mivel a diákok befogadási kultúrája alapvetően a multimédiás elemekre épül, ezért a tanulás egyik legnépszerűbb és leggyakrabban alkalmazott módja az információk számítógépes feldolgozását szolgáló prezentáció. Magyarórai alkalmazásának az előnyei, hogy: kép, hang és szöveg egyszerre, egymás hatását erősítve van jelen...

46 hogy azokból megszülessen egy, a *Nyugat* szerkesztési és tartalmi elveit követő irodalmi-kulturális lap. Mindezekon felül az olvasóvá váláshoz, a művelt olvasói hozzáállás kialakításához is hozzájáruljon. Művelődéstörténeti séta és múzeumi óra teremtette meg a ráhangolódást, ennek során ismerkedtek meg Ady Endre Nizzából küldött levelével, melyet Fenyő Miksa tett közzé a *Nyugat* 1909/10–11-es számában. A grafikai szervezővel (már tudtam – most tudtam meg – még nem tudom, de tudni szeretném) feldolgozott szöveg kapcsán a diákok az új ismereteiket a már meglévőkhöz kapcsolták, illetve saját kérdések megfogalmazásával motiváltabbá váltak az új ismeretek elsajátítására is. Jelentősége, hogy fejleszti a legmagasabb szintű metakogníciót, azaz a tanulók megtanulnak saját gondolkodásukról gondolkodni, ami lényegében a hatékony tanulás feltétele is.

Mivel a diákok befogadási kultúrája alapvetően a multimédiás elemekre épül, ezért a tanulás egyik legnépszerűbb és leggyakrabban alkalmazott módja az információk számítógépes feldolgozását szolgáló prezentáció. Magyarórai alkalmazásának az előnyei, hogy: kép, hang és szöveg egyszerre, egymás hatását erősítve van jelen; az alapvetően vizuálisan tanuló diákok számára a képi megjelenítés megkönnyíti az információ feldolgozását; a tanulási tevékenység céljának megfelelően rendezi az elsajátítandó ismereteket; a verbalizálás során nehézségekbe ütköző diákok számára másfajta megnyilvánulási lehetőséget biztosít és sikerélményhez juttatja őket, illetve lehetőséget teremt a kooperatív munkára.

A lapszerkesztés előkészítő mozzanata volt a sajtóműfajok megismerése. Ezek közül lehetett válogatni, és a lap jellegének megfelelően felhasználni néhányat. Az alapműfajokkal, amilyen a hír, tudósítás, interjú már az 5-8. osztályban megismerkedtek,

ezúttal a recenziót, a glosszát és az esszét emeltük ki, mint azokat a műfajokat, amelyek egy irodalmi-kulturális folyóiratban, így a *Nyugatban* is gyakoriak. Ezek megfigyeléséhez a diákok elolvasták Ady Endre *Egy kis séta* című cikkét, majd azonosítva a glossza műfaját, illetve annak sajátosságait – a kritikus hangvételt, a személyes jelleget, a rövid terjedelmet, a csattanós zárást –, ennek a mintájára írtak hasonló témájú, a glossza vagy az esszé műfajába illő saját alkotásokat. Az esszé jellemzőiként ebben az esetben nem a tudományos jelleget, hanem a szabad gondolatmenetet, a szubjektivitást, a képszerű, hangulatos kifejezőmódot határoztuk meg. Így született meg a diákok tollából a Bémer tér című glossza, amely a korabeli Nagyvárad hangulatát idézte, vagy az esszé műfajában íródott *Egy kis séta a Bémer tér körül*, amely szintén a századelő polgári városát elevenítette fel. A recenzió megírásához fellapozták a könyvtárban megtalálható *Nyugat*-számokat, és megfigyelési szempontok alapján készítették el a recenzió vázlatát, majd a teljes írásművet. A folyóirat tanulmányozásakor a következő szempontokra figyeltek: mit tartalmaz a lapszám; milyen műfajok találhatók benne és milyen arányban; mennyire ismertek a benne publikáló szerzők; milyen a férfi és női szerzők aránya; vannak-e benne műfordítások, milyen versformákkal találkozunk; milyen terjedelműek az írások; vagy éppen mit tartalmaz a Figyelő rovat. Az összegyűjtött adatoknak, ismereteknek a függvényében a diákokkal közösen összegyűjtöttük azokat a tartalmi elemeket, megközelítési lehetőségeket, melyeket az újság készítésekor felhasználhatnak. A kijelölt témával kapcsolatban a következő javaslatok jelentek meg: színházi kritika a színház nyitóelőadásáról; beszámoló a Fekete Sas fogadóban tartott kabaréelőadásról; riport Ady váradi sajtóperéről; tudósítás a Még egyszer című kötet megjelenéséről; tudósítás A Holnap megalakulásáról; interjú Fehér Dezsőnével; interjú Lédával; tudósítás a *Nyugat* váradi matinéjéről; riport: Ady Dankó Pista váradi fellépéseiről; tudósítás a század eleji divatról; portré híres váradiakról; jegyzet: séta a váradi várban vagy a Schlauchkertben; levél a *Nyugat* szerkesztőjéhez; levél a *Nyugat* egyik szerkesztőjétől; ajánló Ady egyik verséről; ajánló saját versről; versszöveg átírása prózába. A diákok által létrehozott munkák bizonyítják, hogy a folyamat elején megfogalmazott hármas cél megvalósult. A lapszerkesztői munka különböző fázisai különböző részképességeket fejlesztettek, és különböző műveltséganyag feldolgozását tették lehetővé, de rávilágítottak azokra a hiányosságokra is, melyeket a tanulás következő szakaszaiban pótolni kell. A felkészülés különböző fázisaiban a diákok az ismeretszerzés alternatív módjai révén bővítették helytörténeti és irodalmi műveltségüket,

Az induló
Nyugat első
száma
a Holnap évében

A Nyugat folyóirat
Ady-émlékszámának
címlője 1919
februárjában

megtanultak válogatni az információk közül, kapcsolatot teremteni a régebben és az újonnan elsjátított ismeretek között, és az újakat beépíteni a meglevő információk rendszerébe. Ady Endre életével és nagyváradi éveivel való foglalkozás megteremtette az alapját egy későbbi, Ady költészetéről szóló tanórai tevékenységnek, a *Nyugattal* való ismerkedés pedig egy másfajta olvasási élmény, másfajta olvasói attitűd megtapasztalását biztosította, új szerzők és új műfajok megismerését. Az olvasmányok feldolgozása alkalmat adott a szövegértés és a kreatív szövegalkotás gyakorlására, a szóbeli bemutatások pedig az átgondolt, igényes és a helyes nyelvhasználatra való odafigyelést ösztönözték. A számítógépes lapszerkesztés a digitális kompetenciák erősítését segítette elő, a csoportmunka pedig az együttműködési képességek fejlesztését szolgálta.

A *Nyugattal* végzett munkafolyamat során arra a következtetésre jutottam, hogy hasznos és fontos része lehet a magyartanításnak a folyóiratokkal való ismerkedés. Az igényes, a szellemi élet sok területére kitékintő folyóiratok olvasása fejleszti a szövegértési képességet, a kritikai gondolkodást, módot ad annak a háttértudásnak a megszerzésére, mely elengedhetetlen bármilyen olvasott szöveg jelentésének konstruálásához. A kortárs irodalmi, művészeti, kritikai folyóiratok olvasása képezheti magyarórák tárgyát a szépirodalmi és publicisztikai szövegműfajok

értelmezésekor, segítheti a műfajokban való tájékozódást, ezáltal az érettségi vizsgán való sikeres helytállást is. Hosszú távon a művelt olvasói attitűd kialakítását szolgálja, az alapvető szimbólumokban megnyilvánuló világ megértésére és önálló döntéshozatalra képes autonóm személyiségek kinevelését, akik értik azt a közös szókinccs-és utalásrendszert, mellyel magabiztosan igazodnak el a közéletben, és vállalnak részt a közéleti diskurzusokban. És akik magukat egy nyelvi-kulturális közösség részeként definiálják, miközben bizottsággal mozognak az Európai Unió polgáraiként is.

Felhasznált irodalom:

- GORDON Győri János: *Kosztolányi Dezső tanítása a középiskolában*, In Irodalomtanítás a harmadik évezredben, Krónika Nova Kiadó, 2006. 392.
- PETHŐNÉ Nagy Csilla: *Irodalom 11.*, Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, 2013.
- PETHŐNÉ Nagy Csilla: *Irodalom 9-12, A tankönyvsorozat tanulási módszerei, technikai*, Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, Bp., 2013.
- POSTA István-Pető Györgyi: *Sokszínű irodalom tan-könyv 8*, Mozaik Kiadó, Szeged, 2014.
- TVERDOTA György: *A Nyugat-konferencia elébe és a Nyugat népe kötet végére* in Nyugat népe – Tanulmányok a Nyugatról és koráról, Petőfi Irodalmi Múzeum, 2009. 420.

Krémszínű Dacia és migránsgyűlölő anyós a 16. dráMA fesztiválon

A 16. székelyudvarhelyi dráMA kortárs színházi találkozó – melynek mottója, tematikája ez évben az *Összefüggő sorsvonalak* volt – idén rendhagyó módon épült fel. A Tomcsa Sándor Színház újítás alatt áll, a szervezők b-opsziója utolsó pillanatban elérhetetlenné vált, ezért improvizatív megoldással kellett élniük. Színpadot, nézőteret végül a Siculus Ifjúsági Házban és a városi fedett jégpályára építettek – de mivel egyik előadást sem a fent említett terekre találták ki, optimalizálták, az idei tizenöt meghívott produkció számottevő része nehezebben volt befogadható, erőtlenebb volt, a pusztán technikai viszontagságok miatt. Valljuk be, a jégpályán nem csak a borzasztó akusztikai körülmények – visszhang, külvilág zajainak beszűrődése – jelentettek problémát, hanem az is, hogy az esti órákban nagyon lehűlt a levegő. De ennyit a szervezésről! A következőkben a magyar és román kortárs szövegekből színre vitt hazai előadásoknak szánt fesztiváljának legkülönbözőbb előadásaiból szemelgetek, kronológia és teljesség igénye nélkül.

Elise Wilk: Alaszka – Yorick Stúdió, Marosvásárhely (r.: Sebestyén Aba)

Három generáció, három különböző női sors. Az *Alaszka* a romániai kommunista rezsim, a rendszerváltás, valamint a jelen kontextusába helyezi Nora (Nagy Dorottya), Victoria (Berekméri Katalin), és Anita (Gecse Ramóna) történeteit – jobban mondva történetét, hiszen úgy hat, mintha sorsaik teljesen egybefonódnának, de nem csak a vérvonal miatt. Kiemelendő, hogy minden szereplőt nő játszik, ami izgalmas döntés, és nagy segítség a nemi különbségek karikírozásában. Az előadás színpadképe (Sós Beáta) nem nevezhető komplexnek (nem szemrehányásként értendő), ami kimondottan illeszkedik az előadás depoetizáltságához – ez alól Cári Tibor élőzenei kísérete teljes kivételt képez.

Mennyire van beleszólásunk a saját életünk kimenetelébe? Ezt tartom az *Alaszka* legfontosabb kérdésének. Visszamenőleg semmit sem változtatunk meg, sőt sokszor a jelenben sem sikerül.

HERMÁN DÁNIEL Kolozsváron született 2005-ben, jelenleg ugyanott tanul a BBTE Színházstudomány és Filozófia szakán. Főként prózát és kritikát ír.

Hátha egyszer mi is kapunk egy második esélyt és révbe ér krémszínű 1300-as Daciánk.

1753300.nő – Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár (r.: Kozma Gábor Viktor)

Az Egyetemista lány támogatót keres (Szabó Anna Eszter és Nagy Szilvia) című regény színpadra vitele nem kis vállalkozás. A történet Lilin (Csüdöm Henrietta) keresztül vizsgálja a prostitúció kérdését, párhuzamot vonva néha egy frissen végzett, fiatal színész dögös iránykeresésével – ilyenkor Csüdöm Henrietta kiszól az előadásból. Az egyéni előadás rációfól – legalábbis megkísérel – mindannyiunk tévképzetére, miszerint a prostitúció minden esetben emberkereskedelem, kizsákmányolás. Csüdöm Henrietta energikus és rendkívül jelen van, még a minimalista és jelzésértékű díszletet is megtölti élettel, hogy mire megszoknánk a provokatív alapszituációt és belekényelmesednénk nézői szerepünkbe, Lili bátran a szemünkbe mondhassa: igen, én vállaltam ezt, most már csak el kell fogadnod a döntésem!

Magda by Gianina – Független produkció, Bukarest (r.: Gianina Cărbunariu)

A nőiség különböző aspektusaira fókuszáló előadások közül ez a harmadik – ez áll a tematikai triumvirátus élén, hiszen vállaltan feminista produkció. A *Magda by Gianina* egyszerre hat (fél)tudományos prezentációként és színházi kísérletként: a lecture performance meg a felolvasószínház fúziójának tekinthető. Gianina Cărbunariu saját előadásában és archív anyagokon keresztül próbálja megidézni az

|||||

Jelenet az Alaszka című előadásból

ikonikus Magda Bordeianu színművészi, rendezői pályáját, miközben ezzel párhuzamosan önmagát is reflektorfénybe igyekszik állítani. Felpezsdítő elem a produkcióban az interaktivitás: a közönség lehetőséget kap – nincs is feltétlenül más választása – arra, hogy a kivetítőről olvasva replikázzon Cărbunariunak, megszólaltatva ezzel a múlt szereplőit. A néző ezáltal nem maradhat pusztán tanú, akarva-akaratlanul belevonódik a *dologba*.

A feminista perspektíva némileg hiánypótló, mégis ambivalens. Mikor az előadó saját sérelmeit állítja Bordeianu küzdelmeivel párhuzamba – sejtetve, hogy a nő-rendezők a rendszerváltás óta is el

vannak nyomva – a személyes hangnem könnyen hitelét veszti, míg a valós társadalmi reflexió háttérbe szorul. Így lesz kissé kontraproduktív ez az izgalmasan építkező, üdítően bátor performansz. A nagy célkitűzéshez képest, mely mondjuk jelenthetne egy átfogó korrajzot, így inkább pillanatnyi önismerés lesz az előadás.

49

Meg se kínáltak – 6szín Teátrum, Budapest (r.: Keresztes Tamás)

Oszkár, az iszákos kisember mereng, hogy mi lehetett volna belőle, ha más döntéseket hoz, ha máshogy alakul az élete, majd megiszik egy sört, elszív egy cigarettát és belekezd egy anekdotába. Bödöcs Tibor szövege megkérdőjelezhetetlenül vicces (nem humoros, vicces!), Thuróczy Szabolcs játékka kétségbevonhatatlanul átütő, és a kompakt, átalakítható díszlet (Keresztes Tamás) is nagyszerű – kár, hogy nem romániai kortárs drámából készült, hiszen tudjuk, hogy a fesztiválnak ez a célkitűzése. A történet Magyarország-fókuszú, de nem annyira, hogy Udvarhelyen ne lehessen kapcsolódni hozzá. Szimpatikus, hogy az előadás nem feltétlenül tűz ki maga elé más célt, mint hogy szórakoztasson, jól megnevettessen minket. És ez sikerül is!

Karácsonyozzatok velünk, vagy ússzatok haza – Örkény István Színház, Budapest (r.: Kincses Réka)

Nem fogok ismét leragadni azon, hogy megkérdem, romániai drámának számít-e Kincses Réka

Jelenet az Meg se kínáltak című előadásból

|||||

A Karácsonyozzatok velünk, vagy ússzatok haza című előadás egyik jelenete

munkája – ennél komplexebb a probléma ebben az esetben. Az előadás röviden egy szatirikus családi dráma, mely a karácsonyi vacsora körüli kulturális, politikai feszültségeket mutatja be, ami sokak számára már ismerős lehet otthonról. Ütköztetve vannak benne a kelet-európai és a nyugat-európai szokások, értékrendek, továbbá a multikulturalizmus meg a klasszikus családi hagyományok is mérlegre kerülnek. A komikus alapszituációt a sztereotipikus szereplők találkozása alapozza meg: az elviselhetetlen személyiségű, konzervatív anyuka (Csákányi Eszter) találkozik vegán és környezettudatos nyugat-berlini vejével (Mesés Gáspár), a többit meg ki lehet ebből találni. A hirtelenebbnél hirtelenebb fordulatok követik egymást, a nézők pedig hahotáz-

Mandragóra – Szigligeti Színház,
Nagyvárad

nak – van is min, megannyi ütős poén sül el. Ha jó szatírához híven mindent felnagyítunk, viccet csinálunk a fontosabb társadalmi kérdésből, le tudunk-e közben/utána menni a felszín alá, hogy ott valójában foglalkozunk a humorosan prezentált tényekkel, vagy maradunk a kényelmes kacarászásnál?

Mandragóra – Szigligeti Színház, Nagyvárad (r.: Hunyadi István)

A *Mandragóra* Niccolò Machiavelli művének western-adaptációja Háy János átiratában. Premisszája, hogy Callimaco (Scurtu Dávid), a kicsapongó vándor szülővárosába tér vissza, hogy megszerezze Lukrécia (Szigyártó Johanna) szívét. Gyenge, fizikai gag-humor, olcsó vulgaritás, de meglepő módon önirónia is – az egyik cowboy lova beledöglik egy borzalmas szöviccbe – jellemzi ezt a produkciót. Sokáig nem fog kitörlődni az emlékezetemből a kép, hogy jópár meglett férfi rohagál az udvarhelyi jégpályán játéklóval a lábuk között.

Gyűlöletvarieté – Shoshin Színházi Egyesület, Kolozsvár (r.: Béla Marcel)

Patkány (Kerekes Ákos), Féreg (Csüdöm Henrietta) és Görény (Gáspár-Barra Szilárd), a rosszindulatú véglények szövetséget kötnek Léggel (Kerekes Barabara), hogy a Föld teljes populációján bosszút álljanak saját frusztrációjuk és keserű gyűlöletük miatt. Kitalálják, hogy a természet rendjét a Hold ellopásával fogják felborítani – ha már nekik nem lehet jó, senkinek se legyen. A *Mandragórához* hasonlóan a *Gyűlöletvarieté* is gag-ekkel dolgozik,

Jelenet a Nu mă simt tocmai bine (Nem vagyok túl jól) című előadásból

csak sikeresen. A poénok szinte megkoreografáltak, az előadás tempója feszes, pontosan be van tartva, a fiatal színészgárdán pedig látszik: szívügyük ez a projekt. Dramaturgiailag egyedül az előadás közepébe beékelődő – szintén nagyon szórakoztató – aránytalanul hosszú, interaktív improvizációt tudnám kifogásolni.

Coriolanus – Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem (r.: Dögei Mátyás)

A legfiatalabb alkotócsapat kétségkívül a *Coriolanusé*, hiszen rendezője, Dögei Mátyás, a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem hallgatója, akárcsak a szereplőgárda (Hajas Krisztián, Boglárka-Katalin, Berencsy Martin, Kiss Péter, Dull Bence, Jánosi Botond, Gágyi Júlia, Orsolya). Friss, üde és vajmi posztmodern megközelítése ez a Shakespeare szövegnek – a politikai kontextust például magyarországi kampánydalokkal tűzdelték tele, amit a szereplők elő is adnak gitárral, cajónnal. Vajon a látványtervező, Bács Krisztina tudatosan játszik rá ifj. Vidnyánszky Attila *Rómeó és Júliájára*, mely ugyancsak egy fürdőhelyiségben zajlik, vagy a véletlen

műve, hogy mostanság Shakespeare darabjait törülközőben adják elő?

Nu mă simt tocmai bine (Nem vagyok túl jól) – Pivot, Kolozsvár (r.: Jasmina Cloșcă)

Erről a remekműről csak superlatívuszokban tudok beszélni. Sötét, letisztult, abszurd világa, hibátlan koreográfiája, izgalmas szövege (a rendező írta) külön életre kel a színházi térben. Színvonalas színészi játékkal találkozunk (Cristiana Bândilă, Cătălin Filip, Casian Ulici), miközben a zavarbaejtő, lázálomszerű, mégis teljesen érthető jeleneteket szemléljük. Mentális zavarok, baljós belső hangok, tudathasadás, mélypont váltakozik önfeledt, néhol banális, fárasztó humorral – mindez tökéletes arányérzékkel. Külön kiemelendő a minimális eszközhasználat, erős szimbólumokkal élő látványterv, valamint az alig értelmezhető, de annál atmoszferikusabb zene és hangdesign. Nekem határozottan a *Nu mă simt tocmai bine (Nem érzem túl jól magam)* jelentette a 16. drÁMA legnagyobb élményét.

HERMÁN DÁNIEL

Jakub könyvei

A szó minden értelmében nehéz olvasmány Olga Tokarczuk Nobel-díjas lengyel író regénye, a *Jakub könyvei*. A történet, amint az alcím nagyon pontosan előrevetíti, nagy utazás... sok szereplővel, rengeteg helyszínnel, történelmi és kulturális utalásokkal, lábjegyzetekkel és egyedi formátummal. A különböző fejezeteket (könyveket) a szerkesztés is jelöli a lapok külső margóján más-más magasságban megjelenő négyzettel, fordított oldalszámozással, a történelmi hitelesség miatt fontos és sok illusztrációval. A több mint 900 oldalas saga pedig méretei miatt sem az a könyv, amit okos ember elcipel magával például nyaralni. Este, elalvás előtt bekuckózva is lehetetlen forgatni, lapozni, kézben tartani. Jó hír, hogy nemrég megjelent a könyv elektronikus változata is, amely az előbb felsorolt érdekességeket nem tudja reprodukálni, de a képanyagot hiánytalanul tartalmazza, hozzáadott értéke pedig az, hogy könyvedén visszalapozható, ha nem emlékezünk, hogy egyik vagy másik szereplő mikor és hol bukkant fel ebben a szerteágazó mesében.

HEGYI RÉKA színikritikus (Brassó 1976). A BBTE-n diplomázott dramaturgia, illetve marketing szakon. Alapítója volt a Hamlet.ro oldalnak. Marketing-asszisztensként dolgozik. Kolozsváron él.

A Jakub könyvei műfajilag történelmi fikció: a cselekmény minden szála a főszereplőhöz, Jakub Frankhoz, egy 18. századi történelmi alakhoz kapcsolódik. Nehéz eldönteni, hogy egy sarlatán volt, egy magát messiásnak kikiáltó manipulátor, aki a kor zavaros történeteit kihasználva remekül boldogult, vagy egy karizmatikus gondolkodó, akit sok modern eszme előhírnökének is tekinthetünk, aki a hivatásos krónikások számára talán láthatatlan módon befolyásolta kora hatalommal bíró egyházi és világi vezetőit.

Olga Tokarczuk ellentmondásos kettősségeket, esetenként szerteágazó helyzeteket teremt. A főszereplő nem a nagy pozitív hős, hiszen kétes erkölcsi értékrendet promovált, a leírások szerint alpári, vas-kos humorú, agresszív egyenesen visszataszító módon viselkedett a hozzá közel állókkal is, gondozatlan külseje ellenére szép és drága holmikban járt... A Jakub Frankhoz közel állókról is részletgazdag portrét fest, de azokról a karakterekről is, akik csak néha kapcsolódnak a fő szálhoz - és egyik sem fehér vagy fekete, mindegyiknek akár külön regényt is lehetne szentelni, történetük annyira izgalmas a nagy szövevényből kiragadva is. Találkozunk például (a teljesség igénye nélkül): sok kereskedővel, sok tanult emberrel, lecsúszott nemesekkel, játékszenvedélybe sülyedt püspökkel, könyvbolond pappal, kalandorokkal és életművészekkel, leszerelt bakákkal, akik egy kolostorban sínylődnek, uralkodókkal, okos asszonyokkal és 18. századi költőnővel is. Az ábrázolás plusz dimenziót is nyer az élők és holtak világa között rekedt nagymamának köszönhetően: Jenta mindenhová követi „az övét”, mindent lát, mindenről beszámol az olvasónak.

A Jakub könyvei az emberek, a vallások, a nyelvek és a nagy eszmék meséje. A történetbe ágyazva nagyon sokat olvashatunk a frankizmusról, a (zsidó) messianizmus legfontosabb alakjairól, a kaballais-ták világlátásáról, az antiszemitizmus és az átok bonyolult természetrajzáról, megjelenik a vérvád motívuma, az inkvizíció, a (katolikus) hittérítés és az ökumenizmus gondolata, az alkímia, a tőzsde, a plágium fogalma, a felvilágosodás és a tudomány vívmányai - például a camera obscura és a villámhárító -, de még a kommunizmus eszméje is. Ebből a nagyon sok rétegből és érdekességből csak egy gondolatot emeljük ki: a női messiás fogalmát. A (szent)háromságot a nőnemű Sehina, az isteni jelenlét egészíti ki, és ő a Szűz vagy a szent Anya, aki várva várt megváltó lesz.

A történelmi hűséggel lefestett helyszínek is lenyűgözőek: a sáros vagy poros és a takaros, rendezett és kikövezett városok egész sora, Lengyelország, Törökország, a Balkán, a falusi paplak, a zsidó kereskedők zegzugos háza, amelyben több generáció együtt él, a kolostor (mint börtön), a vár, a püspöki palota, katedrálisok, az üldözöttek nyomorából és nincstelenségéből a pompás bécsi udvarig szinte minden van...

Mindenképp meg kell említeni a műfaji sokszínűséget is: a regény, a történelmi krónika, a mese, a sci-fi, a fantasy, a költészet, az esszé és kritika, de az illusztrációknak köszönhetően még a képregény elemei is felfedezhetőek a közel ezer oldalon. Humorral és filozofikus eszmefuttatásokkal fűszerezve... Nagy élvezettel idéznék passzusokat a zenéről vagy az irodalomról, a tudás, tanulás fontosságáról, arról, hogy mekkora szerepet tölt be például egy lexikon egy kulturális közösség életében, és hogyan tesz átjárhatóvá egymástól idegen világokat...

Mint említettük: nem könnyed nyári olvasmány, nem egy letehetetlen kaland vagy krimi, de annyira gazdag olvasmány a *Jakub könyvei*, hogy minden olvasónak bizalommal ajánljuk: ne riadjon meg a terjedelemtől, és vágjon bele ebbe a nagy utazásba - hét határon, öt nyelven és három nagy valláson át, a kisebbeket nem számolva.

HEGYI RÉKA

(Olga Tokarczuk: *Jakub könyvei, avagy Nagy utazás hét határon, öt nyelven és három nagy valláson át, a kisebbeket nem számolva*; Vince Kiadó, Budapest, 2022, ford.: Körner Gábor)

Nővé érés

A *Van valami a levegőben* című filmről

A szeptemberben megrendezett Miskolci Nemzetközi Filmfesztivál East of Europe programjának egyik érdekessége volt a *Van valami a levegőben*. A miskolci Cinefest egyik mindenkori sajátossága egyébiránt, hogy szlovén, lett, cseh, szlovák, észt, szóval a volt szovjet blokk országainak koprodukciójában készült alkotásokat hoz közel a magyar közönséghez. Ez igencsak örvendetes, hiszen némileg összeköt bennünket a történelmi múlt, már csak ezért sem vagyunk egymás számára kulturálisan közömbösek.

Fontos kiemelni, hogy Urška Djukić szlovén rendező női felnőttéztörténete, a *Van valami a levegőben* már elnyert egy rangos elismerést az idén, mégpedig a 2025-ös Berlini Nemzetközi Filmfesztivál FIPRESCI-díját. Azaz a kritikusoknak tetszett. Ami már csak azért sem semmi, mert az 1986-ban született rendezőnek ez az első nagyjátékfilmje.

54 Meg kell jegyezni, hogy a cím magyarítása talán nem passzol a legjobban a filmhez. Érteni vélem, hogy miért lett ez a cím, de az angol *Little trouble girls* relevánsabb. Már csak azért is, mert az azonos című Sonic Youth-szám is elhangzik a filmben, és ezáltal a zene hangulata és szövegvilága erős szimbiózist mutat Djukić világával, akinek, jelzem, saját szlovén címadása, a *Kaj ti je deklica* is a lánysorsokra való érzékenységre utal.

Annak ellenére, hogy nem túl divatos kiemelni egy alkotó női identitását, úgy gondolom, jobb, ha már a bevezetőben hangsúlyt kap az, hogy Urška Djukić a filmjében olyan regisztereket nyit meg, ahol fontos lehet, hogy a nők világában bennfentesen mozgó művésztől, a nők egymást közti viszonyrendszereit első kézből ismerő alkotóról van szó. Alátámasztja ezt az is, hogy most taglalandó alkotását megelőző animációs rövidfilmjének, a 2021-es *Nagyi szexuális életének* is jót tett a női bensőséges érzete.

Az idei nagyjátékfilmjének forgatókönyvét Maria Gumzival és Maria Bohrral jegyző rendező nem távolodik el a szexualitás témájától, sőt. Nagyobb merítéssel fogalmazza meg azt, amit a nők generációi inkább csak maguk között osztottak meg, vagy még úgy se. Ennek egyik oka a katolikus vallás, persze – ahogy Djukić is utal rá nem egyszer. Ezért

BERETVÁS GÁBOR kritikus Debrecenben szerzett diplomát mint filozófus-esztéta. Több felsőoktatási intézmény óraadó tanára vagy vendégoktatója. Debrecenben él.

nem csoda, hogy szereplőit, egy lányokból álló énekkart egy kolostori környezetbe kirándultatja, ahol a terv szerint nyugodt áhítattal gyakorolhatnának. Igen ám, de senki nem számol azzal, hogy a nyárba forduló tavasszal a hormonok is felszabadulnak.

A film főszereplője, a 16 éves Lucia is meglepésszerűen tapasztalja magán érzelmi ingatagságát, saját testének öntudatra ébredését, főleg, hogy egyre inkább hallja a szexuális ösztön hívó szavát. Nem csak a karba újonnan érkezett és némileg idősebb Ana-Maria megjelenése zavarja össze, hanem a kolostor felújításán dolgozó egyik középkorú restaurátor is vágyat kelt benne. A szigorú és puritán nevelési elveket valló anya felügyelete alól kiszabaduló Luciának szembe kell néznie készítményeire hirtelen rátörő komplexitásával. A vallásos neveltetés, a hit eddig gyermekien szűziesnek őrizte meg maga számára önmagát. Most azonban először találkozik a szülői háttér nélküli közösség erejével.

A lelki vonzódásnál többet kezd érezni a vadóc Ana-Maria felé, aki játékosan mintha élvezné is saját csáberejét. Illetve Luca egyfajta paradicsomi kíváncsisággal viseltetik a restaurátor férfitestére iránt is. Az érzelmi túlfűtöttség pedig arra hajtja, hogy kísérletezve jobban megismerje saját testét, és ez lesz az, mely némileg kiváltja szégyenérzetét is. Urška Djukić érzékletesen ábrázolja a kamaszokkal együtt járó elbizonytalanodás stációit. Ezért, bár erős a női vonal a filmben, a történet mégis univerzálisan átélhetővé válik mindenki számára, aki megélte már ezt az életszakaszt.

Lev Predan Kowarski operatőri munkájából nem is a kolostorban felvett képek a legmarandóbb-

|||||

*Lucia és Ana-Maria
kettőse a film egyik
jelenetében*

bak, bár a letört kezű Mária-szoborhoz többször is visszatérünk. A virágba boruló természet vágóképei jó arányérzékkel erősítenek rá a szimbolikus párhuzamokra. Illetve a két lány arcközelije sokszor hangsúlyosak. A Lucát alakító Jara Sofija Ostan kezdetben jellegtelen szürke egér attitűdjét sokszor látjuk egy képen, de erős oppozícióban Mina Svajger kaján, kéjes és vagányságot sugalló arckifejezésével. Jól komponált képek ezek. Ám a rendezői elképzelés és az operatőri munka igazán szép összeérése a testek kis részletein való elidéződéskor nyilvánul meg a leginkább. Hogy egyet emeljek ki, a magán uralkodni képtelen Luca első maszturbációja közbeni érzelmek skála érzékeltetésére Predan a színésznő nyakára állítja a képet, ekképpen ez a külön életet élő aktív testrész meséli el a lány összes egyidejű zsigeri hullámzását. Ez az egyedi megoldás például nagyon tetszett.

Vannak kevésbé jól sikerült megoldások is. A városban szinte öntudatlan állapotban trappoló Luca nem tud segíteni a végkifejlet katartikus átélését illetően, és ezen Vlado Gojun vágó is inkább ront. Illetve a film eleje némi vontatottságot hordoz magán, ami egy kevésbé edzett befogadót könnyen elbizonytalaníthat. Ezért is írom, hogy érdemes a

felvezetésnél türelemmel lenni, mert megéri, szépen rétegzett alkotásról lévén szó. Még annyit, hogy a filmnek van némi humora is, a lányok és az apáca egymás felé való őszintesége könnyen mosolyt csalhat a néző arcára, szintúgy a fiatal férfi énektanár esetlensége is működőképes.

Summa summarum, mindent összevetve egyedi hangvételi alkotást kapunk, melynek számos erénye van. Kíváncsi vagyok a rendező-forgatókönyvíró következő filmjére. Egy ilyen indulás után vélhetőleg lesz.

BERETVÁS GÁBOR

VAN VALAMI A LEVEGŐBEN

**Kaj Ti Je Deklica (2025), Szlovénia,
Olaszország, Horvátország,
Szerbia / 89 perc**

Rendező: Urška Djukić

Forgatókönyv: Marina Gumzi

Kamera: Lev Predan Kowarski

Vágó: Vladimir Gojun

|||||

